

KARADENİZ'DE TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ İLE TRABZON RUM İMPARATORLUĞU ARASINDAKİ HÂKİMİYET MÜCADELESİ VE SONUÇLARI

IN THE MIRROR OF THE NATIONAL ANTHEM: MEHMET AKİF ERSOY
AND HIS LEGACY TO THE TURKISH YOUTH

Feyzullah GÜLEÇ

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Tarih Bölümü, Isparta, Türkiye
Social Sciences Institute, Department of
History, Süleyman Demirel University, Isparta,
Türkiye
feyzullahgulec97@gmail.com

Galip BİNGÖL

Anne Tanenbaum Centre for Jewish Studies, Toronto
Üniversitesi, Toronto, Kanada
Anne Tanenbaum Centre for Jewish Studies,
University of Toronto, Toronto, Canada

Araştırma Makalesi

Research Article

DOI: 10.20875/makusobed.1784048

Geliş Tarihi/Received 12.09.2025
Revizyon/Revision 07.11.2025
Kabul Tarihi/Accepted 17.11.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 30.11.2025

Atf:

Güleç. F. ve Bingöl. G. (2025). Karadeniz'de Türkiye
Selçuklu devleti ile Trabzon Rum imparatorluğu
arasındaki hâkimiyet mücadelesi ve sonuçları. *Mehmet
Akif Ersoy University Journal of Social Sciences
Institute*, (42), 152-172.

Cite this article:

Güleç. F. ve Bingöl. G. (2025). The struggle for
dominance between the sultanate of Rum and the
empire of Trebizond in the black sea and its
consequences. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 152-172.

Öz

On ikinci yüzyılın sonlarında Bizans'taki iç çekişmeler Komnenos Hanedanı'nın 1185'te sona ermesine yol açtı. Ancak 1204'te Aleksios ve David Komnenos, Gürcü hanedanıyla ittifak kurarak Trabzon merkezli bir devlet kurdular. Aynı dönemde Latinlerin İstanbul'u işgali ve İznik Rum Devleti'nin direnişi, Trabzon'u zorluklarla karşı karşıya bıraktı. 1214'te David Komnenos'un ölümüyle Trabzon Rum İmparatorluğu Türkiye Selçuklularına tâbi oldu ve toprak kayıpları yaşadı. İki devletin ilişkileri, Karadeniz ticaret yollarının güvenliği ekseninde şekillendi. Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1206'daki Samsun Seferi ve Sinop'a yönelik harekâtları, Selçukluların bölgesel ticaret stratejisinin parçasıydı. 1220'deki Moğol istilası, Cengiz Han'ın komutanlarının Kafkasya ve Karadeniz'in kuzeyine yönelen akınlarını ifade etmekte olup ticareti olumsuz etkilerken, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Kırım'da nüfuzu arttı. Buna karşılık Selçuklular Suğdak Seferi'ni düzenleyerek ticaret yollarında denetim sağlamaya çalıştı. Bu çalışma, iki devletin siyasi ve ekonomik ilişkilerini çatışma ve işbirliği bağlamında ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklu Devleti, Trabzon Rum İmparatorluğu, Komnenos, Latinler, Orta Karadeniz.

Abstract

At the end of the twelfth century, internal conflicts within Byzantium brought the Komnenos dynasty to an end in 1185. However, in 1204 Alexios and David Komnenos, forging an alliance with the Georgian dynasty, established a state centered in Trebizond. In the same period, the Latin occupation of Constantinople and the resistance of the Empire of Nicaea created serious challenges for Trebizond. In 1214, with the death of David Komnenos, the Empire of Trebizond became a vassal of the Seljuk Sultanate of Rum and suffered territorial losses. Relations between the two states were shaped around the security of Black Sea trade routes. Sultan Ghiyath al-Din Kaykhusraw I's campaign against Samsun in 1206 and his operations toward Sinope were part of the Seljuks' regional trade strategy. The Mongol invasion of 1220, referring to the campaigns of Genghis Khan's generals into the Caucasus and the northern Black Sea, disrupted trade, while the Empire of Trebizond expanded its influence in Crimea. In response, the Seljuks launched the Sudak campaign in an effort to secure control over the trade routes. This study examines the political and economic relations between the two states in the context of both conflict and cooperation.

Keywords: Seljuk Sultanata of Rum, Trebizond of Rum, Komnenos, Latins, Central Black Sea.

This work is licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

EXTENDED SUMMARY

The fall of the Komnenian dynasty in 1185 and the Latin conquest of Constantinople in 1204 reshaped the political map of the eastern Mediterranean. In this environment, Alexios and David Komnenos, with Georgian support, founded the Empire of Trebizond on the Black Sea coast. While claiming to inherit Byzantine legitimacy, the new state faced rivalry from the Empire of Nicaea and pressure from the Seljuk Sultanate of Rum. This study examines Trebizond's political and economic transformation between the late twelfth century and the early thirteenth century, emphasizing its interactions with the Seljuks.

Aim and Method: The research explores Trebizond's rise, setbacks, and strategies for survival. A comparative historical approach is applied, using Byzantine chronicles, Seljuk annals, Georgian records, and modern scholarship. The focus is on the intersection of warfare, diplomacy, and trade policies that shaped regional dynamics.

Formation and Expansion: David Komnenos initially expanded westward, occupying ports from Samsun to Heraclea. However, Nicene resistance halted this growth, and his death in 1214 ended Trebizond's ambitions in the western Black Sea. Meanwhile, the Seljuks advanced north, seeking access to maritime trade. Sultan Ghiyath al-Din Kaykhusraw I's 1206 campaign against Samsun and the later conquest of Sinop under Izz al-Din Kaykaus I proved decisive.

Turning Point: The Fall of Sinop: The capture of Sinop in 1214 and Emperor Alexios' brief imprisonment forced Trebizond into vassalage, establishing tribute obligations to the Seljuks. This marked a strategic shift: Seljuks secured a vital maritime outlet, while Trebizond lost its western commercial base and was compelled to adjust its trade policies.

Trade and Economic Dimension: Black Sea commerce grain, slaves, furs, and luxury goods was central to both states. Seljuk control of Sinop enabled direct engagement in long-distance trade, while Trebizond redirected its networks toward Crimea and the Caucasus. Thus, economic adaptation became a survival strategy, ensuring Trebizond's continued relevance despite political subordination.

Diplomacy and Balance of Power: Trebizond balanced submission with autonomy. Tribute to the Seljuks coexisted with imperial symbolism rooted in Byzantine tradition. Georgia remained an ally, while occasional Latin contacts were pursued. This diplomacy illustrates Trebizond's dual identity: simultaneously a successor of Byzantium and a tributary of the Seljuks.

Seljuk Hegemony and the Sudak Campaign: From Sinop, the Seljuks launched naval operations, notably the Sudak expedition under Ala al-Din Kayqubad I. This demonstrated their ability to project power across the Black Sea and challenged Trebizond's northern trade ambitions. Although subordinate, Trebizond remained an intermediary, mediating commerce between Asia Minor, Crimea, and the Caucasus.

Impact of the Mongols: The Mongol invasions after 1220 destabilized trade routes but also offered Trebizond new opportunities in Crimea. For the Seljuks, Mongol expansion created existential risks, yet their earlier control of Sinop secured lasting maritime access. Both states were thus reshaped by external pressures yet remained interconnected through the Black Sea economy.

Contribution By focusing on Trebizond, this study shifts scholarly attention away from Nicaea and Epirus, highlighting the strategic importance of the Black Sea. It argues that Seljuk maritime policy, rather than purely Byzantine dynastic claims, decisively shaped Trebizond's history. Trade and economics emerge as central determinants of political outcomes.

Conclusion: The empire of Trebizond illustrates the dual realities of fragility and resilience. The loss of Sinop curtailed independence and imposed Seljuk overlordship. Yet Trebizond survived by adapting its trade orientation and preserving imperial prestige. Its history shows that commerce, diplomacy, and geography, more than dynastic ambition alone, defined the fate of states on the medieval black sea.

1. GİRİŞ

1185 yılında Bizans İmparatorluğu'nda yaşanan otorite krizi, yalnızca bir hanedanın sonunu değil, aynı zamanda imparatorluğun siyasi yapısında köklü bir kırılmayı da beraberinde getirmişti. Halkın ağır vergiler, yolsuzluklar ve merkezi otoritenin zayıflamasına karşı duyduğu hoşnutsuzluk, İmparator I. Andronikos Komnenos'un tahttan indirilip öldürülmesiyle sonuçlanmış, böylece yaklaşık bir asır boyunca Bizans tahtında bulunan Komnenos hanedanı iktidardan uzaklaştırılmıştı. Ancak bu hanedanın mirası tamamen silinmedi; çünkü Andronikos'un torunları Aleksios ve David, Bizans iç siyasetindeki çalkantılardan kurtulmak için Gürcistan'a sığınmışlardı. Gürcü Kraliçesi Tamara, hem akrabalık bağları hem de Bizans'taki istikrarsızlıktan faydalanma arzusu nedeniyle bu iki genç prensin hamisi olmuş, onlara siyasi ve askerî destek sağlamıştı. 1204 yılına gelindiğinde, IV. Haçlı Seferi'nin Konstantinopolis'i işgali Bizans dünyasında büyük bir otorite boşluğu yaratmıştı. Latinlerin İstanbul'u ele geçirmesi, Bizans aristokrasisinin farklı kollarını kendi bölgelerinde bağımsız siyasi yapılar kurmaya yöneltti. İznik'te Laskarisler, Epir'de Angeloslar yeni devletler kurarken, Karadeniz'in doğusunda da Komnenos hanedanının temsilcileri Aleksios ve David, Gürcü desteğiyle Trabzon merkezli bir devlet tesis ettiler. Bu yeni yapılanma, tarih yazımında "Trabzon Rum İmparatorluğu" veya "Komnenosların Trabzon Devleti" olarak anılmıştır. Trabzon'un seçilmesi tesadüf değildi. Şehir, hem Karadeniz ticaret yollarının kavşağında bulunuyor hem de dağlık coğrafyası sayesinde savunmaya elverişli bir merkez oluşturuyordu. Ayrıca Komnenos ailesinin Doğu Karadeniz halkıyla geçmişten gelen bağları, bu bölgede meşruiyet kazanmalarını kolaylaştırdı. Aleksios, imparator unvanını alarak hanedanın Bizans'taki ihtişamını yeniden canlandırmaya çalışırken, kardeşi David batıya doğru ilerleyerek Sinop ve Paflagonya kıyılarına kadar hâkimiyet alanını genişletmeye girişti. 1185'te Konstantinopolis'te sona eren Komnenos iktidarı, 1204'te Trabzon'da yeniden doğmuş; bu yeni devlet, hem Bizans'ın mirasını sürdürmüş hem de Karadeniz'in siyasi ve ticari dengelerinde yüzyıllar boyunca etkili bir aktör hâline gelmiştir (Hahanov, 2004, s. 17-20; Brosset, 2003, s. 412-413; Ostrogorsky, 2006, s. 393-395).

1204'de gerçekleşen IV. Haçlı Seferi sonucunda Latinlerin Konstantinopolis'i ele geçirmesiyle oluşan otorite boşluğu, Aleksios ve David'e Karadeniz'in güney kıyılarında genişleme imkânı vermişti. Gürcistan kraliçesi Tamara'nın sağladığı askeri destek sayesinde harekete geçen kardeşlerden Aleksios, Samsun'a kadar olan bölgeyi denetimi altına alırken, David, doğudan batıya doğru ilerleyerek Sinop'tan Karadeniz Ereğli'sine kadar uzanan kıyı şeridini hâkimiyeti altına almıştı. Bu iki kardeşin başlattığı hızlı yayılma, onların nihai hedefi olan Bizans İmparatorluğu'nun yeniden tesisi doğrultusunda stratejik bir adım olarak görülmüştü. Zira bu iki kardeşin nihai gayesi, Latinlerin hâkimiyeti altında olan Konstantinopolis'i yeniden geri almak ve Bizans İmparatorluğu'nu eski ihtişamıyla vücuda getirmektir (Niketas Khoniates, 2004, s. 211, 226-228; Runciman, 2019, s. 111). Ancak bu hedefin önünde güçlü bir rakip bulunmaktaydı. Bu rakip İznik'te Bizans geleneğini yaşatmaya çalışan ve kendi iddiasını meşrulaştırmaya çalışan I. Theodore Laskaris idi. Bu süreçte David Komnenos'un kuvvetleri, Laskaris'in kurduğu savunma hattını aşmakta başarılı olamayınca, Sakarya Irmağı'ndan Karadeniz Ereğli'sine kadar geri çekilmek zorunda kalmış ve böylece Trabzon merkezli Komnenos dirilişi, batıya yönelik ilerleyişinde ciddi bir engelle karşılaşmıştı (Çopur, 2012, s. 178-188; Tellioğlu, 2009, s. 21-30; Miller, 2007, s. 11-12). Trabzon Rum İmparatorluğu'nun kurucuları olan Aleksios ve David Komnenos kardeşler, Karadeniz'in doğu kıyılarından batıya doğru sahil boyunca sürdürdükleri genişleme politikası sürecinde ilk başta mühim başarılar elde etmiş olsalar da, bu kazanımları uzun vadede muhafaza etmeyi başaramamışlardı. Nitekim David Komnenos'un batıya yönelik ilerleyişi, İznik merkezli Bizans mirasçısı devleti kuran I. Theodore Laskaris tarafından durdurulmuş; akabinde meydana gelen bir askerî çatışma neticesinde David, 1214 yılında mağlup edilmiş ve hayatını kaybetmiştir. Bu mağlubiyet, yalnızca David'in şahsî sonunu değil, aynı zamanda Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Batı Karadeniz'deki tüm askerî ve siyasi varlığının sona ermesini de beraberinde getirmiş bir hadise olarak görülmüştür (Ostrogorsky, 2006, s. 399).

Öte yandan, Aleksios Komnenos'un Orta Karadeniz havzasında etkisini pekiştirme yönündeki faaliyetleri de ciddi engellerle karşılaşmıştı (Turan, 1988, s. 110). Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1206 yılında düzenlediği Samsun Seferi, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun bölgedeki etkinliğini sınırlamıştı (Baykara, 1997, s. 33-34). Bunun akabinde Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un 1214'te gerçekleştirdiği Sinop Seferi ise Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Anadolu'daki nüfuzunu daha da gerileterek Trabzon Rum İmparatorluğu'nun hâkimiyet alanının, Samsun'un doğusuna kadar çekilmesine sebep olmuştu (Şahin & Tunç, 2018, s.701-710; Koca, 1997, s. 29-30). Böylece, Trabzon Rum İmparatorluğu kısa bir süre içerisinde sınırlarını Karadeniz Ereğli'sine kadar genişletmeyi başarmıştı. Bu devlet yalnızca on yıl gibi kısa bir süre zarfında topraklarının yaklaşık üçte ikisini kaybetmişti (Ostrogorsky, 2006, s. 399). Trabzon Rum İmparatorluğu'nun yaşamış olduğu bu toprak kayıpları, sadece devletin coğrafi anlamda bir daralmasına değil, aynı zamanda siyasî özerkliğini de zayıflatmıştı (Turan, 1988, s. 110). Nitekim 1214 yılı itibarıyla Trabzon Rum İmparatorluğu, tam bağımsız bir siyasi yapı olmaktan çıkarak Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi bir devlete dönüşmüştü (Cahen, 2002, s. 69). Bu gelişme, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun gelecekteki statüsünü belirleyen dönüm noktalarından biri olarak görülmektedir. Bu çalışma, 1204 yılında kurulan Trabzon Rum İmparatorluğu'nun kuruluş sürecini, genişleme stratejilerini ve bu stratejiler doğrultusunda devletin karşılaştığı siyasi ve askerî engelleri tarihsel bağlamda ele almayı amaçlamaktadır. Özellikle Komnenos hanedanının yeniden diriliş girişiminin, Bizans İmparatorluğu'nun mirası üzerindeki meşruiyet rekabeti çerçevesinde nasıl şekillendiği ve bu girişimin Anadolu'daki diğer siyasi aktörler tarafından nasıl sınırlandırıldığı, çalışmanın temel bilimsel problemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun kısa süreli yükselişi ile sınırlı kalmış olan yayılma politikası, Bizans sonrası çok aktörlü siyasi yapının dinamikleri içinde yeniden değerlendirilecektir (Çopur, 2012, s. 178-188; Tellioglu, 2009, s. 30-35).

2. SELÇUKLU-TRABZON RUM İMPARATORLUĞU MÜNASEBETLERİ

Selçuklu hâkimiyetinin Anadolu'da tesis edilmesiyle birlikte Trabzon, Türk akınlarının hedefi haline gelmişti (Metin, 2014, s. 13-26). Selçuklu hâkimiyetinin Anadolu'da tesis edilmesinden önce dahi, XI. yüzyılın başlarından itibaren Türkmen akınları Anadolu'nun farklı bölgelerinde etkisini göstermeye başlamıştı. 1018 yılından itibaren başlayan bu akınlar, günümüz Afyon'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada Bizans vilayetlerini hedef aldı. Bu saldırılar, dönemin Ermeni ve Bizans kaynaklarında ayrıntılı biçimde aktarılmaktadır. Örneğin, Ermeni tarihçi Stepanos Asoğik (XI. yüzyıl) Türkmenlerin Anadolu içlerine yönelen akınlarını kaydederken, Bizanslı tarihçi Mihail Attaleiates ise XI. yüzyıl ortalarında Anadolu'da artan Türk baskınlarını eserinde ayrıntılı biçimde tasvir etmiştir. Ayrıca Yahya el-Antakî (ö. 1066) kroniğinde 1018 ve sonrasındaki Türkmen akınlarının Suriye ve Anadolu'ya etkilerini zikretmektedir. Malazgirt Zaferi'nin ardından ise Orta Anadolu'ya yayılan Türkmen boyları, kısa sürede Karadeniz kıyılarına yönelerek Trabzon'un stratejik limanı ve dağlık hinterlandını baskı altına aldılar. Böylece Trabzon, XI. yüzyılın sonlarından itibaren Türkmen akınlarının sürekli hedefi hâline gelmişti (Asoğik, 1999; Attaleiates, 1853; Yahya el-Antakî, 1924; Forsyth, 1977).

Danışmendliler ve Saltuklular gibi beyliklerin düzenlediği akınlar, Bizans'ın bölgedeki otoritesini zayıflatırken Trabzon'un ileride bağımsız bir hanedan tarafından yönetilecek küçük bir imparatorluğa dönüşmesinin de zeminini hazırladı. Bu akınlar yalnızca ganimet amacı taşıyor, aynı zamanda Türkmenlerin yaylak-kışlak düzeni içinde bölgeye yerleşmelerine de imkân veriyordu. Böylece Karadeniz'in dağlık köyleri ve ticaret yolları sürekli tehdit altında kalıyor, Trabzon'un hinterlandındaki ekonomik hayat kesintiye uğruyordu. Selçuklu hâkimiyetinin Anadolu'da tesis edilmesinden önce dahi, XI. yüzyılın başlarından itibaren Türkmen akınları Anadolu'nun farklı bölgelerinde etkisini göstermeye başlamıştı. 1018 yılından itibaren başlayan bu akınlar, günümüz Afyon'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada Bizans vilayetlerini hedef almıştı. Bu süreçte Bizans hâkimiyetindeki Ermeni nüfus da doğrudan etkilenmişti. Özellikle Vaspurakan Krallığı, Kral Senekerim tarafından 1021'de Bizans'a bırakılmış ve halkı Sivas bölgesine nakledilmiştir. Aynı

şekilde Bagratuni Krallığı, XI. yüzyıl ortalarında Bizans'ın baskısıyla ilhak edilmiş, Ermeni soylu ailelerin bir kısmı Bizans aristokrasisine katılmış, bir kısmı ise siyasal gücünü yitirmiştir. Bu ilhaklar, Ermeni siyasi özerkliğinin sona ermesine ve soylu kesimin büyük ölçüde tasfiye edilmesine yol açmıştır. Bizans, güvenlik gerekçesiyle doğu sınırlarından getirdiği Ermeni nüfusu Orta Anadolu'nun Sivas ve Kayseri hattına yerleştirmiştir. Kırsal bölgelerde yaşayan Ermeniler Türkmen akınlarının hedefi olurken, şehir merkezlerinde ticari faaliyetleri daralmış, Selçuklu ilerleyişi, bir kısmının batıya göç etmesine, bir kısmının ise Bizans'ın daha güvenli bölgelerine çekilmesine yol açmıştır. Böylece Trabzon'daki Ermeni varlığı giderek zayıflamış ve siyasî ağırlığı sınırlı kalmıştır. Anadolu'daki Türkmen akınları, Trabzon'un Türk-İslam dünyasıyla ilişkilerini güçlendirmiş; buna karşılık Bizans ve Ermeni topluluklarının bölgede kalıcı bir güç olarak varlık göstermesini zorlaştırmıştır. Bu durum, hem nüfus yapısındaki değişimin hem de siyasî parçalanmanın başlıca nedenlerinden biri olmuştur (Garsoian, 1997; Greenwood, 2017; Ahmed bin Mahmud, 2011, s. 112-113; Köprülü, 2022, s.15; Komnene, 2009, s. 245; Turan, 2010; Tellioglu, 2009, s.163-172; Bryer & Winfield, 1985; Güleç & Bingöl, 2025 s. 71).

Tarihi kaynaklar, 1081'de Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah (1072-1092) döneminde şehrin kısa bir müddet Türk idaresine geçtiğini belirtmiştir. Ancak bu hâkimiyet uzun ömürlü olmamış, Bizanslı komutan Theodoros Gabras tarafından şehir yeniden ele geçirilmişti. Bizans İmparatorluğu döneminde Trabzon'a atanan valilerin ekserisi Bizans hanedanına mensup kişilerden seçilmesi, bölgede zaman zaman yarı bağımsız idarelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştı. Özellikle 1104'de Trabzon Dukası Gregorios Taronites ile Konstantin Gabras'ın idaresi, şehrin fiilen bağımsız bir statü kazandığı bir dönemi temsil etmekteydi. Türkiye Selçuklu Devleti döneminde ise Trabzon üzerindeki askeri ve siyasi baskı daha yoğun bir şekilde hissedilmişti. 1204'de Latinlerin Bizans'ın başkenti Konstantinopolis'de hâkimiyet kurlmaları üzerine Bizans hanedan mensubu Aleksios Komnenos Trabzon'a sığınmış ve burada kendisini hükümdar ilan etmişti. Bu gelişme Trabzon'un yeni kurulan Trabzon Rum İmparatorluğu'nun merkezi haline gelmesine yol açmış olup aynı zamanda "Pontus" adı da bu devlet için kullanılmaya başlanmıştı (Kesik, 2004, s.58-59; Kafesoğlu, 2019; Lowry & Emecen, 2012, s. 296-301).

Trabzon Rum İmparatorluğu ile Türkiye Selçuklu Devleti arasındaki ilk siyasi temas, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in hükümdarlığı döneminde olmuştur. Bu ilişki, yalnızca bölgesel siyasi dengelerle değil, aynı zamanda Karadeniz ticaretinin de güvenliği ve sürekliliği ile de doğrudan bağlantılı olmasından son derece ehemmiyete haizdir. Aleksios ve David Komnenos kardeşlerin, 1204 sonrası dönemde Karadeniz'in güney kıyılarında hâkimiyet tesis etme girişimleri, bölgede yalnızca siyasi bir istikrarsızlık yaratmakla kalmamış, aynı zamanda İç Anadolu'dan Karadeniz limanlarına kadar uzanan ticaret güzergâhlarında kesintiye uğramasına yol açmıştı. Dolayısıyla bu süreç kuzey-güney ekseninde işleyen uluslararası ticaret ağlarının ciddi biçimde zarar görmesine neden olmuştu (Bryer, 1980, s. 178-182; Savvides, 1991, s. 54-59). Bu gelişmeler, ekonomik çıkarlarını korumaya büyük önem veren Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'i harekete geçirmişti (Turan, 1988: 110). Özellikle Karadeniz limanları üzerinden gerçekleşen dış ticaretin devamlılığını sağlamak amacıyla I. Gıyaseddin Keyhüsrev, 1206 yılında Aleksios Komnenos'un kontrolündeki Samsun şehri üzerine bir sefer düzenlemişti (Baykara, 1997, s. 33-34). Bu askerî harekât, Türkiye Selçuklu Devleti için yalnızca stratejik bir müdahale değil, aynı zamanda Selçuklunun Karadeniz'e yönelik ekonomik ve siyasi vizyonunun bir yansıması olarak görülmekteydi (Darkot, 1953, s. 174). Seferin sonucunda Aleksios mağlup edilmiş, böylelikle Orta Karadeniz kıyılarında Selçuklu etkisinin yeniden tesis edilerek ve Anadolu'da ki ticaret yollarının güvenliğini sağlanmıştır (Turan, 1988, s. 110). 1211 yılında Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Alaşehir (Philadelphia) civarında Bizans kuvvetleriyle giriştiği muharebede hayatını kaybetmesinin ardından, Türkiye Selçuklu Devleti'nin idaresine devlet erkânının kararıyla I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220) getirilmişti. I. İzzeddin Keykâvus'un hükümdarlık dönemi, özellikle Karadeniz ticareti bağlamında Trabzon Rum İmparatorluğu ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi ilişkisinin yeniden askeri ve ekonomik ekseninde şekillendiği bir dönem olarak dikkat çekmekteydi (Cahen, 1968, s. 120-125; Korobeinikov, 2014, s. 87-92).

Sultan I. İzzeddin Keykâvus, selefinin dış ticarete verdiği önemi sürdürmekle kalmamış, bunu daha sistematik bir hale getirmiştir. Keykâvus bu süreçte Türkiye Selçuklu Devleti'ni "sahillere açılma politikası" çerçevesinde geliştirmeyi amaçlamıştı (Korobeinikov, 2014, s. 93-95). Bu politika, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'daki kuzey kıyılarını denetim altına alarak hem ithalat hem de ihracat faaliyetlerinin güvenliğini sağlama gayreti içinde olduğunu göstermekteydi. Bu süreçte Türkiye Selçuklu Devleti dış ticarete doğrudan bir aktör olarak yer almayı hedeflemekteydi (Peacock, 2006, s. 141-143). Bu bağlamda, Karadenizin güney kıyısında yer alan ve jeopolitik konumu itibarıyla yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda uluslararası ticaret açısından da büyük önem taşıyan Sinop Limanı, Selçuklu siyasetinin öncelikli hedeflerinden biri hâline gelmişti (Shukurov, 2016, s. 167-169).

Sultan I. İzzeddin Keykâvus bu süreçte hem Trabzon Rum İmparatorluğu'nun bölgedeki varlığına son vermek hem de Sinop'u Selçuklu hâkimiyetine almak maksadıyla sistemli bir askerî hazırlık süreci başlatmıştı. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti Anadolu'nun Karadeniz'e açılan kapılarını doğrudan kontrol altına almayı hedeflemişti. Bu sefer, yalnızca Türkiye Selçuklu Devleti için bir toprak kazanımı değil, aynı zamanda Selçuklunun iktisadi hâkimiyetini pekiştiren stratejik bir hamle olarak görülmekteydi. Sultan I. İzzeddin Keykâvus, Karadeniz ticareti üzerinde doğrudan ve sürdürülebilir bir denetim kurmayı hedeflemiştir. Bu amaçla ekonomik temelli bir askerî harekât planlamıştır. Planın temel hedefi, Karadeniz havzasında giderek büyüyen transit ticaret yollarını kontrol altına almaktır. Ayrıca bölge ülkeleriyle doğrudan ticari ilişkiler geliştirilerek Türkiye Selçuklu Devleti'nin dış ticaretten elde ettiği gelirlerin artırılması amaçlanmıştır (Çopur, 2012, s. 178-188). Böylece, Anadolu'nun kuzeyinde stratejik limanlar üzerinden gerçekleşen ithalat ve ihracat faaliyetleri, Selçuklunun eliyle sistematik biçimde yönlendirilip denetlenebilecekti. Keykâvus'un bu politikası, yalnızca ekonomik bir kalkınma aracı değil, aynı zamanda siyasi etki alanını genişletmeye yönelik bir güç stratejisiydi. Bu bağlamda, özellikle Karadeniz'in merkezî konumundaki liman kenti olan Sinop şehri, bu stratejinin kilit noktası hâline gelmişti. Ancak I. İzzeddin Keykâvus'un bu hedefleri, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun kurucusu olan I. Aleksios Komnenos'un bölgedeki yayılmacı ve benzer biçimde ekonomik temelli politikalarıyla doğrudan çatışmaktaydı. I. Aleksios, 1204 yılında Trabzon'da kurduğu devleti Karadeniz'in doğusundan batısına kadar uzayan bir ticari hâkimiyet alanına dönüştürmeyi hedeflemişti. I. Aleksios özellikle Orta Karadeniz üzerindeki uluslararası ticaret ağını bütünüyle kendi denetimi altına alma çabası güdüyordu. Bu durum, Türkiye Selçuklu Devleti açısından yalnızca ticari değil, aynı zamanda stratejik bir tehdit anlamına gelmekteydi. Zira Komnenos hanedanının bu genişleme politikası, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Karadeniz üzerindeki ticari nüfuzunun tamamen ortadan kalkması riskini de beraberinde getirmekteydi. Dolayısıyla Türkiye Selçuklu Devleti'nin Karadeniz taraflarına başlatmış olduğu bu askerî harekât, sadece bir liman kentinin ele geçirilmesine değil, aynı zamanda bölgesel ekonomik hegemonyanın yeniden tesis edilmesine yönelik bir hamle olarak görülmekteydi (Tunç, 2020, s.285-312; Cahen, 2002, s. 69; Çopur, 2012, s. 178-188).

3. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN SİNOP SEFERİ'NİN TRABZON RUM İMPARATORLUĞU'NA ETKİSİ

Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon Rum İmparatorluğu arasındaki Karadeniz ticaretine dair çıkar çatışmaları, başlangıçta diplomatik yollarla çözülmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede taraflar arasında elçiler gönderilmiş, ticaret yollarının güvenliği, tüccarların korunması ve gümrük vergilerinin düzenlenmesi üzerine müzakereler yürütülmüştür. Selçuklu sultanları, Karadeniz'e açılan ticaret yollarının serbestçe kullanılmasını talep ederken, Trabzon yönetimi yüksek gümrük vergileriyle bu ticareti kendi lehine sınırlamaya çalışmıştır. Bu nedenle vergilerin düşürülmesi veya sabitlenmesi yönünde görüşmeler yapılmış, ancak Trabzon Rum İmparatorluğu gelir kaybına uğramamak için taviz vermekte isteksiz davranmıştır. Zaman zaman Bizans geleneğinin bir parçası olarak evlilik ittifakları gündeme gelmiş, Komnenos hanedanı ile Anadolu'daki Türk beyleri veya Selçuklu hanedanı arasında bağlar kurulmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Trabzon Rum

İmparatorluğu, Selçuklu baskısını hafifletmek amacıyla bazı dönemlerde haraç ödemeyi kabul etmiş, bu da geçici bir barış sağlamıştır. Ancak bütün bu diplomatik girişimler, Karadeniz ticaretinin stratejik önemi nedeniyle kalıcı bir çözüm üretememiştir. Özellikle I. İzzeddin Keykâvus'un 1214'te Sinop'u fethetmesiyle birlikte Selçuklular Karadeniz'e doğrudan açılmış, Trabzon'un ticaretteki tekeldi konumu kırılmıştır. Bu gelişme, diplomatik yolların tükendiğini ve askeri üstünlüğün belirleyici hâle geldiğini göstermiştir. Dolayısıyla Selçuklu-Trabzon ilişkilerinde diplomatik girişimler elçi gönderimleri, ticari müzakereler, gümrük düzenlemeleri, evlilik ittifakları ve haraç ödemeleri şeklinde gerçekleşmiş; ancak bu girişimler kalıcı barış sağlayamamış, sorunlar nihayetinde askeri müdahalelerle çözülmüştür. Bu bağlamda, Sultan I. İzzeddin Keykâvus, kapsamlı bir harp hazırlığına girişmiş ve Sinop üzerine yürümeye karar vermişti. Sinop, yalnızca bölgesel bir liman kenti değil, aynı zamanda Türkiye Selçuklu Devleti'nin Karadeniz ticaretine doğrudan erişimini mümkün kılacak kilit bir merkez konumundaydı (Sarıyıldız, 2022, s.459-474; Cahen, 1984, s. 121-123; Çopur, 2012, s. 178-188).

Sefer esnasında, sınır hattında vazifeli birliklerden gelen bir istihbarat, harekâtın seyrini hızlandırıcı bir etki yaratmıştır. Bu bilgiye göre, Trabzon Rum Hükümdarı I. Aleksios Komnenos, herhangi bir askerî hazırlık ya da koruma olmaksızın çıktığı bir av sırasında dikkatsizlik sonucu yakalanarak Selçuklu kuvvetleri tarafından ele geçirilmişti. Bu gelişme, Selçuklu ordusunun moral ve stratejik üstünlük kazanmasını sağlarken, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun moralini ve direnişini ciddi biçimde zayıflatmıştı (Korobeinikov, 2014, s. 158). Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un huzuruna getirilen I. Aleksios Komnenos Keykâvus'tan merhamet etmesini istemiş, bunun üzerine Türkiye Selçuklu Sultanı, Komnenos'a Sinop'u feth etmeden dönmeyeceğini ve kendisini serbest bırakmayacağını ifade etmişti. Sultan, eğer şehri teslim etmezlerse şehirdeki hiç kimsenin sağ kalmayacağını kesin bir dille ifade etmişti. Şehir halkı bu süreçte Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un gazabından korktukları ve Selçukluya karşı koymanın manasız olduğunu idrak etmiş ve şehri teslim için Sultan I. İzzeddin Keykâvus'a elçi göndermişlerdi. Nihayet şehir halkı Trabzon Rum Hükümdarı I. Aleksios Komnenos'a dokunulmaması ve kendisinin serbest bırakılması şartıyla teslim olmayı kabul ettiklerini bildirmişlerdi. Şehir halkının bu teklifini kabul eden Sultan I. İzzeddin Keykâvus kaleme almış olduğu ahidnameyi şehre göndermişti (Yinanç, 2020, s. 29-30).

1214 yılında Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un gerçekleştirdiği Sinop Seferi, yalnızca bir şehir fethi değil, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Karadeniz'deki hâkimiyetini kalıcı kılan ve devletin denizcilik faaliyetlerini yeni bir boyuta taşıyan bir dönüm noktası olmuştur. 2 Kasım 1214'te tamamlanan kuşatma sonucunda Sinop Selçuklu hâkimiyetine girmiş, bu gelişme hem askeri hem de siyasi açıdan büyük sonuçlar doğurmuştur. Şehrin alınmasıyla birlikte Selçuklular, Karadeniz kıyısında stratejik bir limana sahip olmuş, bu liman kısa sürede Selçuklu donanmasının en önemli üslerinden biri hâline gelmiştir. Daha önce Antalya'da kurulan donanma üssü ile birlikte Sinop, Selçuklulara hem Akdeniz'de hem de Karadeniz'de Bizans ve Latin güçleriyle mücadele edebilme imkânı sağlamıştır. Sinop'un doğal limanı, Anadolu içlerinden gelen ticaret yollarının Karadeniz'e açıldığı nokta olması ve Kırım'a yakınlığı, Selçuklular için ekonomik ve stratejik bakımdan büyük bir avantaj yaratmıştır. Bu fetihle birlikte Selçuklular, Karadeniz ticaretine doğrudan katılma imkânı bulmuş, kuzeydeki Kıpçak bozkırları ve Kırım limanlarıyla doğrudan temas kurabilmiştir. Böylece Anadolu'nun kuzey ticaret yolları canlanmış, Selçuklu ekonomisi güçlenmiş ve devletin uluslararası ticaretteki rolü artmıştır. Ayrıca Sinop'un alınması, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Selçuklulara haraç ödemek zorunda kalmasına yol açmış, bu da Selçuklu üstünlüğünün diplomatik bir göstergesi olmuştur. Fetih sonrasında Sultan Keykâvus, şehrin surlarına Arapça ve Yunanca iki dilli bir kitabe koydurarak hâkimiyetini ilan etmiş, bu da hem Müslüman hem de Hristiyan halka yönelik bir mesaj niteliği taşımıştır. Sinop'un fethi, yalnızca Keykâvus döneminde değil, ondan sonra tahta geçen I. Alâeddin Keykubad'ın politikalarında da belirleyici olmuştur. Keykubad, Sinop'u üs olarak kullanarak 1225 yılında Karadeniz'in kuzeyine, Kırım'daki Suğdak limanına sefer düzenlemiş ve burayı Selçuklu hâkimiyetine katmıştır. Suğdak Seferi, Selçukluların Karadeniz ticaretinde söz sahibi olmalarını sağlamış, kuzeydeki Kıpçaklarla doğrudan ilişkiler kurulmasına imkân vermiştir. Böylece Sinop'un fethi, yalnızca bir şehir kazanımı değil, Selçukluların denizcilik ve uluslararası ticaret

politikalarının temelini atan bir gelişme olmuştur. Sonuç olarak, 1214 Sinop Seferi, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Karadeniz'de kalıcı hâkimiyet kurmasını sağlamış, donanma gücünü iki denize birden taşıyarak Bizans ve Latinlerle mücadele kapasitesini artırmış, aynı zamanda Anadolu'yu Karadeniz ticaretine entegre etmiştir. Bu fetih, Selçuklu denizciliğinin gelişmesinde ve Keykubad dönemindeki genişleme siyasetinde temel bir basamak olarak değerlendirilmelidir (Usta, 2019, s. 204; Demir, 2015, s. 254; Öztuna, 1964, s. 107; Kuşçu, 2016, s. 330-335).

I. İzzeddin Keykâvus'un gerçekleştirdiği bu fetih, yalnızca bir şehrin ele geçirilmesiyle sınırlı kalmamış, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Karadeniz'de kalıcı bir güç olarak ortaya çıkmasını sağlayan stratejik bir dönüm noktası olmuştur. Sinop'un alınmasıyla birlikte Selçuklular, Karadeniz'e açılan en önemli kapılardan birini kontrol altına almış, böylece hem ticaret yollarını güvenceye almış hem de bölgesel güç dengelerini kendi lehlerine çevirmiştir. Bu gelişme, Selçukluların yalnızca Anadolu içlerinde değil, Karadeniz üzerinden kuzey bozkırları ve Kırım limanlarıyla doğrudan temas kurmasına imkân tanımış, devletin ekonomik ve siyasi nüfuzunu genişletmiştir. Sinop'un fethi, aynı zamanda Selçuklu donanmasının Karadeniz'de üslenmesini mümkün kılarak, devletin hem Akdeniz'de hem de Karadeniz'de Bizans ve Latinlerle mücadele edebilecek çift yönlü bir deniz gücüne ulaşmasını sağlamıştır. Böylece bu fetih, Selçuklu denizciliğinin gelişmesinde ve Anadolu'nun uluslararası ticaret ağlarına eklenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır (İbn Bibi, 1996, s. 169-173; Freely, 2012, s. 82; Rice, 2015, s.69-71).

Bu gelişmeler neticesinde, Sultan I. İzzeddin Keykâvus, Karadeniz ticaretinin hem güvenliğini hem de ekonomik kazanç boyutunu Türkiye Selçuklu Devleti lehine yeniden yapılandırmayı başarmışlardı (Hahanov, 2004, s. 20-21; Çopur, 2012, s. 178-188). Sinop'un Selçuklu hâkimiyetine girmesi, yalnızca Selçuklu için coğrafi bir genişleme değil, aynı zamanda Karadeniz ticaret yolları üzerindeki denetimini kurumsal ve kalıcı hâle getiren bir dönüm noktası olmuştur (Çopur, 2012, s. 178-188; Koca, 1997, s. 30-33). Bu sayede Türkiye Selçuklu Devleti, kuzey ticaret ekseninde etkin bir aktör hâline gelmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti bu süreçte Anadolu'nun dış dünyayla olan ekonomik entegrasyonunu önemli ölçüde pekiştirmeye muvaffak olmuştur (Miller, 2007, s. 13-14). Karadeniz'deki önemli bir liman kenti olan Sinop'un Selçuklu hâkimiyetine girmesi Avrupalı tacirlerin dikkatinden kaçmamıştı. Bu süreçte Venedik, Türkiye Selçuklu Devleti ile yapılan ticaret anlaşması Selçuklu ekonomisine büyük katkı sağlamıştı. Bu süreçte Venedik ile yapılan ticaret anlaşması, Selçuklu ekonomisine doğrudan katkı sağlayan önemli bir gelişme olmuştur. Anlaşma ile Venedikli tüccarlara Selçuklu topraklarında serbestçe ticaret yapma hakkı tanınmış, gümrük vergilerinde kolaylıklar sağlanmış ve ticaret yollarında güvenlik garantisi verilmiştir. Buna karşılık Selçuklu tüccarları da Venedik limanlarında aynı haklardan yararlanmış, böylece iki taraf arasında karşılıklı ticari serbestlik tesis edilmiştir. Bu düzenleme, Anadolu'nun uluslararası ticaret ağlarına daha güçlü biçimde eklenmesine imkân tanımış, Selçuklu Devleti'nin Karadeniz ve Akdeniz ticaretinde kalıcı bir aktör hâline gelmesini pekiştirmiştir (Laiou & Morrisson, 2023, s. 310).

Öte yandan, savaş sırasında esir düşen Trabzon Rum Hükümdarı I. Aleksios Komnenos'un akıbeti de bu süreçte siyasi sonuçlar doğurmuştu. Aleksios, serbest bırakılabilmek için Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlılık göstermeyi kabul etmiş ve Türkiye Selçuklu Devleti'yle vassal konumunu resmîleştirmek üzere bir tâbiyet anlaşması imzalamıştı. Bu anlaşmaya göre, Trabzon Rum İmparatorluğu, Selçuklu sultanına bağlı bir tâbi devlet statüsüne indirgenmiş, böylece hem siyasî hem de ekonomik anlamda Selçuklu üstünlüğünü tanımak zorunda kalmıştı. (Çopur, 2012, s. 178-188). Bu gelişme, Selçukluların yalnızca askeri değil, diplomatik ve ekonomik açıdan bölgedeki üstünlüğünü pekiştirdiğini göstermekteydi (Ostrogorsky, 2006, s. 399). İmzalanan tâbiyet anlaşması uyarınca, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Hükümdarı I. Aleksios, Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlılığını resmen kabul etmiş ve bundan böyle hükümdarlık ünvanını, Selçuklu sultanının üstünlüğünü tanıma koşuluyla sürdürebileceğini beyan etmişti. Anlaşmaya göre, Selçuklular tarafından doğrudan kontrol altına alınan stratejik liman kentleri Sinop ve Samsun dışındaki Karadeniz kıyı şeridi, özellikle Canik bölgesinden başlayarak doğuya, Trabzon'a kadar uzanan arazi parçası, I. Aleksios'un idaresine bırakılmıştı. Ancak bu idarî yetki, mutlak hâkimiyet anlamına gelmemekte, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yüksek hâkimiyeti ve denetimi altında, belirli tâbiyet

şartlarına ve yükümlülüklerle bağlı olarak devam ettirilme şartıyla sürdürülecekti (Çopur, 2012, s. 178-188; Hahanov, 2004, s. 21-22). Bu yükümlülükler arasında, Trabzon Rum İmparatorluğu, Selçukluya düzenli vergi, gerektiğinde askerî destek ve diplomatik düzlemde Selçuklu sultanının üstünlüğünün tanınması gibi klasik vassallık unsurları yer almaktaydı. Böylelikle I. Aleksios'un yönettiği Doğu Karadeniz bölgesi, sembolik anlamda özerkliğini korusa da, fiilî olarak Selçukluya bağlı bir idare hâline gelmişti. Bu durum, hem bölgesel güç dengelerinde Selçuklular lehine bir kırılma yaratmış hem de Trabzon Rum İmparatorluğu'nun bağımsız hareket kabiliyetini önemli ölçüde sınırlandırmıştı (İbn Bibi, 1996, s. 173-174).

Bu çerçevede, Trabzon Rum İmparatorluğu Hükümdarı I. Aleksios, 1 Şubat 1222'de hayata gözlerini yumana kadar Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı bir hükümdar olarak varlığını sürdürmüş, Selçuklu otoritesine herhangi bir açık direniş göstermeksizin hükümlarlığını devam ettirmişti. Bu dönemde I. Aleksios, hem Selçuklu yönetimiyle uyumlu bir siyaset izlemiş hem de Trabzon'un ekonomik potansiyelini geliştirmeye yönelik politikalar yürütmüştü. Özellikle Karadeniz üzerinden kuzeye, Kırım sahillerine kadar uzanan ticaret yollarının aktif bir biçimde kullanılmasıyla, Trabzon merkezli deniz ticaretinde ciddi bir artış yaşanmasına katkı sağlamıştı (Keçiş & Mıynat, 2020, s. 70-92). Bu sayede bölgenin ekonomik ve diplomatik nüfuzu da önemli ölçüde artmıştı. Ancak I. Aleksios'un bu politikalarının, uzun vadede Selçuklu-Trabzon ilişkilerinde istikrarsızlığa neden olduğu görülmekteydi. Zira Selçuklu toprakları üzerinden gerçekleştirilen bazı ticari ve ekonomik faaliyetlerin, zamanla Selçuklu çıkarlarıyla çelişmeye başlaması, ilişkilerdeki dengeyi bozmuştu (Çopur, 2012, s. 178-188). Trabzon Rum İmparatorluğu'nun, tâbiyet ilişkisine rağmen Türkiye Selçuklu Devleti, kendi çıkarlarını önceleyen stratejiler izlemiş ve iki taraf arasında yeni gerilim alanları ortaya çıkmıştı. Özellikle bölgedeki Selçuklu otoritesinin zayıfladığı anlarda Trabzon'un daha bağımsız hareket etmeye başlaması, bu gerginliklerin temelini oluşturmuştu. Sonuç olarak, 1214-1222 yılları arasında Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon Rum İmparatorluğu arasında genel olarak istikrarlı ve karşılıklı çıkar temelli bir ilişki sürdürülmüştü. Bu dönemde Trabzon'un Selçuklu'ya bağlı kalması ve ticaretin teşvik edilmesi, her iki tarafın da ekonomik ve stratejik menfaatlerine hizmet etmişti. Ancak bu denge, zamanla değişen siyasi konjonktür ve tarafların çıkar odaklı politikaları doğrultusunda sarsılmaya başlamış, ilerleyen yıllarda ilişkilerde belirgin bir gerilim sürecine girilmişti (Hahanov, 2004, s. 21-22).

4. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN SUĞDAK SEFERİ

Sinop'un Türkiye Selçuklu Devleti tarafından ele geçirilmesi Selçuklular için deniz aşırı ticaret ve seferler açısından stratejik bir çıkış noktası olarak görülmekteydi Zira Sinop'un Kırım yolunu açan bir dayanak noktası olması Selçukluların gözünden kaçmamıştı. 1214 yılında Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Sinop'u fethetmesiyle birlikte Sinop şehri adeta Selçuklu donanmasının bir durağı ve deniz aşırı seferleri için bir harekât merkezi haline gelmişti (Gordlevski, 2015, s. 39). Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) döneminde, Karadeniz ticaretinin güvenliği ve ekonomik getirileri doğrultusunda atılan adımlar artarak sürdürülmüştü. Türkiye Selçuklu Devleti, ülke ekonomisini güçlendirme ve uluslararası ticaretteki payını artırma hedefiyle, Karadeniz güzergâhının emniyetini sağlama ve Sinop limanı üzerinden kuzey ülkeleriyle ticari ilişkileri geliştirme stratejisini benimsemişti (İbn Bibi, 1996, s. 169-173; Çopur, 2012, s. 178-188; Turan, 2010, s. 380-388).

Bu doğrultuda, dönemin dış gelişmeleri doğrultusunda ticaret yollarının güvenliğini sağlamak amacıyla askerî harekâtlar ve seferler düzenlenmesine karar verilmişti. Ancak Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Karadeniz'in kuzey kesimlerinde, özellikle Kırım kıyılarında siyasi ve ticari nüfuz kurma yönündeki girişimleri, Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon Rum İmparatorluğu arasında Karadeniz ticareti üzerinde kâr elde etme hedefiyle bir hâkimiyet mücadelesinin doğmasına neden olmuştu. Söz konusu bu rekabet zeminini hazırlayan dış gelişmelerin başlangıcı ise, dönemin ekonomik ve stratejik koşullarıyla şekillenmişti (Heyd, 2000, s. 328-329). 13. yüzyılın başlarında Orta Asya'dan batıya doğru hızla yayılan Moğol istilası, (Şen, & Bingöl, 2022, s.381-392). Kısa sürede Horasan üzerinden Batı İran'a ulaşmıştı. 1221 yılının sonbaharında, Moğollar Kafkaslar'a

doğru ilerleyerek Gürcistan topraklarında büyük bir tahribata yol açmış, ardından Karadeniz'in kuzeyine ilerleyerek özellikle Güney Rusya'daki Kıpçak sahasına yönelmişlerdi. 1223 yılı başlarında ise kuzey ve güney bölgeleri arasında stratejik bir ticaret merkezi konumunda olan Kırım'daki Suğdak şehrini ele geçirmişlerdi (İbnü'l-Esir, 1987, s. 323-343).

Moğol istilasının bölgeye ulaşmasıyla birlikte Suğdak şehrinin sakinlerinin büyük bir kısmı bölgedeki yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalmıştı. Özellikle tüccar ve varlıklı kesim, değerli eşyalarını yanlarına alarak birkaç gemiyle Anadolu sahillerine yönelmiş ve Türkiye Selçuklu topraklarına sığınmıştı. Böylece Karadeniz'in kuzey ve güney kıyıları arasında ticaret faaliyetleri kesintiye uğramıştı. Bu durum, Anadolu, Rusya, Kıpçak sahası ve diğer bölgesel aktörler arasında yürütülen kara ve deniz ticaretinin geçici olarak durmasına neden olmuştu (İbnü'l-Esir, 1987, s. 344). Moğolların bölgeden çekilmesinin ardından, Suğdak şehri, Karadeniz'in kuzey-güney hattındaki ticaret merkezi olma niteliğini yitirmiş, sahipsiz ve düzensiz bir yapıya bürünerek kaotik bir ortama dönüşmüştü. Bu durumdan istifade eden Trabzon Rum İmparatorluğu, Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı bir konumda olmakla birlikte, Kırım'a yönelik ticari ilgisini göstermek amacıyla Suğdak'a Rum nüfus yerleştirmeye başlamıştı (Yakubovski, 1954, s. 216-218). Öte yandan, Türkiye Selçuklu Devleti ve Anadolu halkı da Sinop Limanı üzerinden hareket ederek Kırım aracılığıyla Kıpçaklar ve Ruslarla ticari ilişkiler kurmuş, bu güzergâh üzerinden Anadolu ile Rusya arasında önemli bir ekonomik alışveriş gerçekleştirilmişti (Turan, 2010, s. 380-381).

Moğol İmparatorluğu, 13. yüzyılın başlarında Orta Asya'dan batıya doğru ilerlerken Karadeniz'in kuzey bozkırlarını ve Kırım sahillerini de etkisi altına almıştır. 1220'li yıllarda Cengiz Han'ın komutanları Subutay ve Cebe'nin öncülüğünde gerçekleştirilen akınlar, Kafkasya üzerinden Karadeniz'in kuzeyine yönelmiş, Kıpçak bozkırları ve Kırım'daki ticaret merkezleri bu saldırılardan doğrudan etkilenmiştir. Bu akınlar sırasında Kıpçaklar ağır kayıplar vermiş, bölgedeki siyasi istikrar bozulmuş ve Karadeniz'in kuzeyindeki ticaret yolları güvenliğini yitirmiştir. Karadeniz ticaretinde önemli bir rol oynayan Suğdak, Kefe ve Tana gibi liman şehirleri, Moğol akınlarının baskısı altında kalmış, bu durum hem yerel tüccarların hem de Venedik ve Ceneviz gibi Avrupalı tacirlerin faaliyetlerini sekteye uğratmıştır. Özellikle Kıpçak bozkırları üzerinden Anadolu'ya ve Ortadoğu'ya uzanan ticaret yolları, Moğol saldırıları nedeniyle kesintiye uğramış, malların güvenli taşınması zorlaşmıştır. Moğol akınlarının bir diğer sonucu, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Kırım'da nüfuz elde etme girişimlerini hızlandırması olmuştur. Moğol tehdidi karşısında bölgedeki güç dengeleri değişmiş, Trabzon yönetimi Karadeniz'in kuzeyindeki ticaret merkezlerinde etkinlik kurmaya çalışmıştır. Bu durum, Selçuklular açısından hem ekonomik hem de stratejik bir tehdit olarak algılanmıştır. İşte bu bağlamda Sultan I. Alâeddin Keykubad, Karadeniz ticaretinin güvenliğini yeniden tesis etmek ve Selçuklu hâkimiyetini pekiştirmek amacıyla 1227'de Suğdak Seferi'ni düzenleme kararı almıştır. Bu sefer, yalnızca Trabzon Rum İmparatorluğu'nun nüfuzunu sınırlamayı değil, aynı zamanda Moğol akınlarının yarattığı istikrarsızlığa karşı Karadeniz ticaretini güvence altına almayı hedeflemiştir. Sultan I. Alâeddin Keykubad, Karadeniz'in uluslararası ticaret potansiyelinden yararlanmak ve ülke ekonomisinin dış ticaretten elde edeceği payı arttırmak amacıyla küresel ölçekte iktisadi ilişkiler kurmaya yönelik bir siyaset takip etmişti. Bu süreçte, Sultan I. Alâeddin Keykubad, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Kırım'da nüfuz elde etme girişimlerine mani olmak ve Moğol akınları sonucunda sekteye uğrayan Karadeniz ticaretinin güvenliğini yeniden tesis etmek amacıyla harekete geçmişti. I. Alâeddin Keykubad, söz konusu ticaretin sürekli denetim altında tutulmasını sağlamak maksadıyla Suğdak şehri üzerine askeri hazırlıklara başlamış ve 1227'de bölgeye yönelik bir sefer düzenleme kararı almıştı. Sultan I. Alâeddin Keykubad bu süreçte, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Kırım'a nüfuz etme girişimlerine mani olmak ve Moğol akınları sonucu sekteye uğrayan Karadeniz ticaretinin güvenliğini yeniden tesis etmeyi amaçlamıştı (Özgüdenli, 2020, s. 225-229; Roux, 2020; Spuler, 2011; Kafalı, 1993, s. 367-369; Merçil, 2006, s. 144; Niğdeli Kadı Ahmed, 2015, s. 442; Köymen, 2020; Turan, 2010, s. 381; Bingöl, 2025, s. 267-285; Çopur, 2012, s. 178-188).

Kırım ile Sinop arasında yoğun ticaret faaliyetlerinin sürdürüldüğü Suğdak bölgesinde ortaya çıkan güvenlik sorunlarının, özellikle Müslüman tüccarları olumsuz etkilediği bilinmekteydi. Çok

sayıda tüccar, mallarının gasp edilmesi nedeniyle mağdur olmuş, yaşadıkları haksızlıkları doğrudan Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'a iletmek üzere huzuruna çıkmışlardı. Bu gelişmeler bölgedeki ticaretin güvenliğini sağlamak amacıyla alınacak tedbirlerin ne denli elzem olduğunu açık bir biçimde ortaya koymaktaydı. Suğdak seferinin temel gerekçelerinden biri, I. Alâeddin Keykubad'ın Karadeniz ticaretinin güvenliğini temin etme ve bu hattı sürekli denetim altında tutma yönündeki stratejik düşüncesi idi. Bu doğrultuda, Sinop'ta bir donanma hazırlatan I. Alâeddin Keykubad, 1226'da orada inşa ettirdiği donanmayı Kastamonu Uç Beyi olan Hüsâmeddin Çoban'ın emrine vererek Çoban'ı seferin komutanı olarak vazifelendirmiş ve Selçuklu kuvvetlerini Kırım'a sevk etmişti (Yazıcı, 2008, s. 288). İbn Bibi, söz konusu seferi teferruatlı bir şekilde aktarmış olup, kendisi Türkiye Selçuklu Devleti'nin Karadeniz'deki ticaretin emniyetini sağlamak amacıyla harekete geçtiğini ve yerine bölgedeki istikrarsızlık ve güvensizliği bertaraf etmek üzere kapsamlı bir askeri hazırlığa giriştiğini nakletmekteydi (Kafesoğlu, 2014, s. 63; İbn Bibi, 1996, s. 316-317). Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın emriyle Karadeniz ticaretinin güvenliğini sağlamak ve bölgedeki emniyetsizliği ortadan kaldırmak amacıyla Kırım'a hareket eden Hüsâmeddin Çoban Bey, 1227 yılında Suğdak limanına ulaşmıştı. Hüsâmeddin Çoban Bey komutasındaki Selçuklu kuvvetleri, Suğdak'ta oluşan olumsuz ticaret koşullarını iyileştirmek ve Müslüman tüccarların uğradığı ekonomik zararları telafi etmek amacıyla harekete geçmişti (Yücel, 2018, s. 38; Müneccimbaşı, 2001, s. 66-67). Bu aşamada Suğdak şehrinin ileri gelenleri, Hüsâmeddin Çoban'ın büyük bir donanma ile kıyılarında belirmesinin ardından kendisine bir elçi göndererek gelme maksadını öğrenmek istemişlerdi. Eğer Selçuklunun başlatmış olduğu bu askeri harekât, geçiş ücretiyle ilgili bir ihmalden kaynaklanıyorsa, bu eksikliği fazlasıyla telafi etmeye hazır olduklarını ifade etmişlerdi. Aksi takdirde, eğer seferin nihai hedefi Rus topraklarına yönelikse, Selçuklu ordusuna askeri teçhizat ve lojistik destek sağlama konusunda da iş birliğine açık olduklarını belirtmişlerdi (Çopur, 2012, s. 178-188).

Bu süreçte Suğdak şehrinin ileri gelenleri, Selçuklu ordusunun kalabalık bir birlikle bölgeye doğru hareket etmekte olduğunu, gelişmeler karşısında duydukları endişe ve tedirginliği bir elçi vasıtasıyla Kıpçaklara haber etmişlerdi. Kırım ve çevresinde siyasi ve askeri hâkimiyetini sürdüren Kıpçaklar, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın büyük bir Selçuklu kuvvetini deniz yoluyla Suğdak'a sevk ettiğini haber aldıktan sonra Rus Knezliği ile bir ittifak kurarak Kıpçak ve Rus askerlerinden müteşekkil yaklaşık on bin kişilik bir kuvvetle Suğdak'a doğru harekete geçmişlerdi (İbn Bibi, 1996, s. 325-345). Suğdak şehrinin elçisi Hüsâmeddin Çoban Bey'e bir dizi teklifte bulunmuştu. Elçi, Selçuklu ordusunun geri çekilmesini talep etmiş, şehir halkının mazideki kusurlarını telafi etmek üzere imkânları ölçüsünde takdimde bulunacaklarını, bağlılık yükümlülüklerini yerine getirmeye hazır olduklarını ifade etmişti. Ayrıca, Selçuklunun sefer masraflarının karşılığı olarak elli bin dinar ödemeyi teklif etmişti. Hüsâmeddin Çoban Bey, Suğdak şehrinin temsilen gönderilen elçinin sunduğu teklif karşısında oldukça öfkelenmişti. Teklifi kesin bir dille reddeden Çoban Bey, Suğdak elçisine şu ifadelerle karşılık vermişti: *"Sultanın fermaniyle bu orduyu buraya, savaş meydanına para karşılığında pazarlık konusu yapmak üzere getirmedim. Bu tür söylemlere itibar ederek vazifemden zinhar vazgeçmem. Sultanın fermanının dışına çıkanları bekleyen son esaret olacaktır. Fakat aman dileyip, itaat etmeyi seçenler iyilik görecekler"* şeklinde sert ve ciddi bir uyarıda bulunmuştu (İbn Bibi, 1996, s. 325-345).

Elçi, Hüsâmeddin Çoban Bey'in sert cevabı karşısında biçare Suğdak'a geri dönerken, Selçuklu ordusu sahile çıkarak askeri teçhizat ve mühimmatını karaya indirmeye başlamıştı. Ertesi gün, Kıpçak ordusunun bölgeye yaklaştığına dair haber alınması üzerine Hüsâmeddin Çoban komutasındaki Selçuklu kuvvetleri süratla harekete geçmişlerdi (Müneccimbaşı, 2001, s. 66-67). Suğdak sahrasında düşman kuvvetleriyle karşı karşıya gelen Selçuklu kuvvetleri, ilk gün gerçekleşen çatışmalarda Kıpçak ordusunun savaş taktiklerini dikkatle gözlemleyerek muharib gücün zayıf ve güçlü yönlerini tesbit etmişlerdi. İkinci gün ise yoğun hücum akınlarıyla gerçekleştirilen stratejik saldırılar neticesinde, Selçuklu kuvvetleri düşmanı kesin bir şekilde mağlup etmeyi başarmıştı (Turan, 2010, s. 380; Çopur, 2012, s. 178-188).

Hüsâmeddin Çoban Bey komutasındaki Selçuklu ordusunun, Kıpçak askerlerinden oluşan büyük bir orduyu yenilgiye uğrattığını öğrenen Rus Knezi, devlet adamlarıyla görüşerek durum değerlendirmesinde bulunmuştu (İbn Bibi, 1996, s. 325-345). Sonunda, Türkiye Selçuklu Devleti ile bir barış anlaşması yapmanın daha akıllıca olduğunu düşünerek Sultan I. Alâeddin Keykubad’a Türkiye Selçuklu Devleti’nin hâkimiyetini kabul ettiğini ifade eden bir mektup göndermişti (Müneccimbaşı, 2001, s. 66-67). Bu mektupla birlikte Rus diyarından gönderilen keten, kürk, mücevherat ve yirmi bin dinar değerindeki hediyeleri alan Hüsâmeddin Çoban, Rus knezinin sunduğu bağlılık, harac ve gümrük vergisi ödeme taahhüdünü kabul etmiş ve bu barış teklifini memnuniyetle karşılamıştı (Turan, 2010, s. 380; Koca, 1997, s. 713; Çopur, 2012, s. 178-188). Hüsâmeddin Çoban, Kıpçak ordusunu mağlup edip, Rus Knezi’ni Türkiye Selçuklu Devleti’ne tâbi kıldıktan sonra, seferin asıl hedefi olan Suğdak şehrine yönelmişti. Suğdak halkı, Kıpçakların yenilgisini ve Rus Knezi’nin Selçuklu ile barış anlaşması imzaladığını haber aldıklarında, şehirlerini savunma kararı alarak kale surlarını tahkim etmeye başlamışlardı. Her ne kadar az sayıda kişi bu savunma kararına katılmamış olsa da, genel itibarıyla şehir bütünüyle savaş hazırlıklarına başlamıştı. Sağlam surlar, yeterli erzak stoku, donanımlı silahlar ve güçlü askerî varlık, şehirde belirgin bir güven duygusu oluşturmuş; bu durum, Suğdak halkının savunma stratejilerine doğrudan etki etmiştir. Süvari ve piyade birlikleri, Selçuklu kuvvetlerine karşı aktif bir taarruz gerçekleştirmek üzere kaleden çıkmayı planlamışlardı. Ancak bu kuşatma sırasında Hüsâmeddin Çoban komutasındaki Selçuklu ordusu, Suğdaklıların yoğun ok yağmuruna maruz kalmış ve ciddi kayıplar vermişti. Çatışmalar, akşam saatlerine kadar sürmüş, Selçuklu askerleri arasında çok sayıda ölü ve yaralı bulunmasına rağmen, Suğdaklılar açısından durum daha ağır olmuştu (İbn Bibi, 1996, s. 325-345; Çopur, 2012, s. 178-188). Ertesi gün Suğdaklılar, yeni bir saldırı başlatmak amacıyla kaleden çıkarak Selçuklu ordusuna karşı taarruza geçmişti. Bu sırada Selçuklu kuvvetleri, kontrollü bir geri çekilme taktiği uygulayarak muharebe sahasında mağlup oluyormuş izlenimi yaratmışlardı. Bu Türk ordularının kullandığı “kontrollü geri çekilme” yani sahte ricattı. Bu durumu zafer olarak değerlendiren Suğdaklı süvari birlikleri, Selçuklu ordusunu takip etmek üzere hızla ilerlemişlerdi. Ancak kısa bir süre sonra Selçuklu kuvvetleri yönünü yeniden Suğdak’a çevirmiş, hazırlıksız yakalanan Suğdaklılar, ağır bir askeri felaketle karşı karşıya kalmışlardı (Turan, 2010, s. 380).

Suğdak halkı, barış yerine savaşı tercih etmeleri sonucunda ciddi kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Suğdaklıların yaşadığı askeri mağlubiyetin ardından şehir ileri gelenleri, teslim olmaktan başka bir seçenek bulamayarak Selçuklu hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardı. Bu çerçevede, her yıl düzenli vergi ödemek, gerektiğinde Selçukluya askeri destek sağlamak ve Selçuklu merkezine rehin göndermek gibi klasik tâbiyet şartlarını kabul etmişlerdi. Hüsâmeddin Çoban, Suğdak’ın fethini tamamladıktan sonra gelişmeleri Türkiye Selçuklu Devleti’ne rapor etmişti. Sultan I. Alâeddin Keykubad, Kıpçak ordusunun mağlup edildiğini, Rus Knezi’nin barış talebinde bulunduğunu ve Suğdak’ın Selçuklu topraklarına katıldığını öğrendiğinde, bu sevindirici gelişmelerin diğer devletlerle paylaşılmasını emretmişti. Ayrıca hapisteki mahkûmların serbest bırakılmasına karar vermiş ve Hüsâmeddin Çoban’ı tebrik eden bir fermanı Suğdak’a göndermişti. Sultan söz konusu fermanla şu ifadeleri kullanmıştı: *“Suğdak ahalisi, tüccarlardan gasp ettikleri malları eksiksiz bir biçimde iade ettikleri ve Hristiyan düzenini kaldırarak İslâmî bir düzen tesis ettikleri takdirde, Hüsâmeddin Çoban affı göz önünde bulunduracak ve Suğdak ahalisi, Selçuklu Devleti tarafından bağışlanacaktır”* diyerek Selçuklu otoritesinin gücünü bir kez daha Suğdak halkına hissettirmişti (Müneccimbaşı, 2001, s. 66-67; Çopur, 2012, s. 178-188). Türkiye Selçuklu Devleti, Suğdak’ta kesin olarak kontrolü sağladıktan sonra şehre bir muhafız birliği bırakılması planlanmış ve Hüsâmeddin Çoban Bey’in emrindeki Selçuklu kuvvetleri ile birlikte geri dönmesini kararlaştırılmıştı. Şehrin ele geçirilmesinden sonra Hüsâmeddin Çoban Bey, öncelikli olarak şehirde güvenlik ve asayiş tesis etmiş, tüccarların uğradığı maddi zararları tahsil ederek mağduriyetlerin giderilmesini sağlamıştı (Koca, 1997, s. 713). Sultan I. Alâeddin Keykubad’ın talimatları doğrultusunda Suğdak’ta cami inşasına öncülük etmiş, kadı, imam ve müezzin atamaları gerçekleştirerek Suğdak’ın İslamlaşma sürecinin kurumsal temellerini atmıştı. Nihayetinde, merkezden aldığı emir doğrultusunda Suğdak’ın korunması maksadıyla şehre bir komutan ve muhafız birliği bırakarak Anadolu’ya geri dönmüştü (Ortaylı, 2022, s. 183; Çopur, 2012, s. 178-188).

5. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ İLE TRABZON RUM İMPARATORLUĞU ARASINDA YAŞANAN GERİLİM VE ÇATIŞMALAR

Trabzon Rum İmparatorluğu'nun kurucusu I. Aleksios'un 1222'de vefat etmesinden sonra, yerine geçen I. Andronikos Ghisos (1222-1235), Kırım'ın güney kıyılarıyla bağlantılı olan Trabzon'un ticaretini güçlendirmek amacıyla harekete geçmişti (Çopur, 2012, s. 178-188; Turan, 2010, s. 379). 1223'te Suğdak'ı ele geçiren Moğolların kısa süre içerisinde kenti yağmalayıp terk etmelerinden sonra bu bölge otorite boşluğuna düşmüş ve kaotik bir hale gelmişti (Sevim, 1990, s. 175). Bu durumu bir fırsat olarak değerlendiren Andronikos, Suğdak üzerinde tamamen Rum nüfuzunu kurmayı hedefleyerek bölgedeki ticareti kontrol altına alma siyaseti izlemeye başlamıştı (Cahen, 2002, s. 75). Suğdak, Anadolu'dan Rusya ve kuzey Avrupa ülkelerine giden ya da bu bölgelerden gelen tüccarların uğrak noktası konumundaydı. Andronikos ise Karadeniz'in kuzey ve güney kıyıları arasında yürütülen ticaret faaliyetlerini kendi denetimi altına almayı hedeflemekteydi (Yücel, 1980, s. 38). Ancak bu girişimlerin karşısına çıkan Türkiye Selçuklu Devleti, hem bölgesel bir engel hem de stratejik bir rakip olarak belirgin bir biçimde ortaya çıkmış bulunmaktaydı. Trabzon Rum İmparatorluğu'nun söz konusu teşebbüsleri, Selçuklu siyasi ve askeri gücü karşısında başarısızlıkla neticelenmişti (Tellioglu, 2009, s. 42; Çopur, 2012, s. 178-188).

Moğolların 1223 senesinde Suğdak'ı ele geçirmelerinin ardından Trabzon Rum İmparatorluğu, merkezi yönetimi aracılığıyla Kırım'a nüfuz etmeyi, Karadeniz'in kuzey kıyılarındaki ticaretin denetimini ele geçirmeyi ve özellikle Suğdak'ın kaynakları ile ekonomik imkânları üzerinde tam bir hâkimiyet kurmayı hedeflemişti. Bu süreçte Müslüman tüccarlar, Suğdak üzerinden Kuzeydoğu Avrupa ile tesis etmeye çalıştıkları ticari ilişkilerin güvenliğini kaybetmiş ve bu durum bölgesel ticaret ağını ciddi biçimde sekteye uğratmıştı (Turan, 2010, s. 381; Çopur, 2012, s. 178-188). Bu koşullar altında, Suğdak seferinden evvel Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sinop yöneticisi Reis Hayton, Kırım bölgesinden yüklü miktarda mal ve hazine taşıyan bir Rum gemisinin fırtına sebebiyle Sinop kıyılarına sürüklenmesi üzerine, söz konusu gemiye el koyarak müsadere etmişti. Bu gelişme, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Karadeniz'in kuzey kıyılarına yönelik nüfuz girişimlerini doğrudan etkilemiş olup, bölgesel ticaret dengelerinde yeni bir gerilim yaratmıştı. Bu gelişmenin ardından Sultan I. Alâeddin Keykubad, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Kırım'a yönelik yayılmacı politikasına mani olmak, Moğol akınları sebebiyle sekteye uğramış olan Karadeniz ticaretinin güvenliğini yeniden tesis etmek ve bu hattı sürekli denetim altında tutmak amacıyla 1227'de Suğdak'a yönelik bir sefer düzenlemişti (İbnü'l-Esir, 1987, s. 343-344).

I. Alâeddin Keykubad, Karadeniz ticaretinin hem ekonomik getirisine hem de güvenliğine büyük önem vermişti. Suğdak'ın Selçuklular tarafından fethedilmesiyle birlikte, İç Anadolu'dan geçerek Sinop limanı aracılığıyla Karadeniz'in kuzeyine doğru uzanan ticaret güzergâhındaki faaliyetlere verdiği stratejik değerini açık bir biçimde ortaya koymuştu. Ayrıca Anadolu, Suriye, Mezopotamya, Kıpçak diyarı ve Kırım arasında gerçekleşen ticari mübadeleye gösterdiği hassasiyet, Türkiye Selçuklu Devleti'nin bölgesel ve uluslararası ticaret politikalarına yön veren bir yaklaşımın göstergesi olmuştu (Heyd, 2000, s. 328-329). I. Alâeddin Keykubad, Anadolu'dan Karadeniz'in kuzey ülkelerine uzanan ticaret hattının ulaşım ve güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır. I. Alâeddin Keykubad bu güzergâh üzerindeki ekonomik faaliyetleri düzenli ve sürekli bir şekilde denetim altında tutmak amacıyla Suğdak'ı fethederek Türkiye Selçuklu Devleti'nin stratejik bir liman kazanmasını sağlamıştı. Bu hamle, Moğol akınları sebebiyle sekteye uğramış olan Karadeniz ticaretinin yeniden güvence altına alınmasını sağlamış ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin bölgesel ticaret üzerindeki kontrolünü pekiştirmişti (Gordlevski, 2015, s. 39). Aynı zamanda, Moğol istilası sonrasında karışık bir yapıya bürünen Suğdak'ın kaynaklarını ve stratejik imkânlarını ele geçirmeye yönelik Trabzon Rum İmparatorluğu'nun politikaları, Türkiye Selçuklu Devleti tarafından engellenmişti. Bu gelişme, Andronikos'un liderliğindeki Trabzon Rum İmparatorluğu'nun ciddi bir siyasi ve ekonomik çıkmaza sürüklenmesine sebep olmuştu. Bu olay ayrıca Trabzon Rum İmparatorluğu'nun bölgesel nüfuz alanlarını kaybetmesine yol açmış, kendi içerisinde büyük bir bunalım ve buhrana sürüklenmesine

yol açmıştı. Öte yandan Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi olması nedeniyle Türkiye Selçuklu Devleti'ne yüksek miktarda vergi ödemek zorunda kalan Trabzon Rum İmparatorluğu'nun iktisadi yapısı istikrarsızlaşmış ve bozulmuştu. Bu baskından kurtulmak ve Karadeniz ticaretinde pasif bir konumda kalmamak amacıyla Trabzon Rum İmparatorluğu, Selçukluya karşı isyan girişimlerinde bulunmuş, Selçuklu otoritesine karşı koymak ve bölgesel ticaret üzerindeki etkinliğini yeniden tesis etmek üzere mücadeleye yönelmişti (Yakubovski, 1954, s. 212). Bu doğrultuda, Trabzon Rum İmparatorluğu, siyasi ve askeri alanda çeşitli girişimlerde bulunarak mevcut durumu kendi lehine çevirmeyi hedeflemişti (Tellioğlu, 2009, s. 45; Çopur, 2012, s. 178-188).

1220 yılında Cengiz Han'ın komutanları Subutay ve Cebe'nin öncülüğünde başlayan Moğol akınları, önce Harezmşah topraklarını hedef almış, ardından 1221'de Azerbaycan üzerinden Kafkasya'ya yönelmiştir. Bu akınlar, 1223'te Kalka Nehri Muharebesi ile doruğa ulaşmış, Kıpçaklar ve Rus prenslikleri Moğollar karşısında ağır bir mağlubiyete uğramışlardı. Moğollar bu seferin sonunda geçici olarak geri çekilmiş olsalar da, Batı İslam dünyasında ve Anadolu'da "Moğol tehdidi" kalıcı bir endişe kaynağı hâline gelmiştir. Bu ortamda Celaleddin Harezmşah'ın 1225'te Azerbaycan ve Batı İran'da yeniden güç kazanması, Moğollarla doğrudan mücadele eden bir siyasi yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ancak bu gelişme, aynı zamanda Anadolu Selçukluları için yeni bir baskı unsuru anlamına geliyordu. Çünkü hem Moğol akınlarının yeniden yön değiştirme ihtimali hem de Harezmşahların Anadolu'ya doğru genişleme çabaları, Selçuklu sultanını doğu sınırlarını güvence altına almaya zorlamıştır. Bu bağlamda Sultan I. Alâeddin Keykubad, 1228 yılında Yukarı Fırat havzasına bir sefer düzenlemiştir. Seferin temel amacı, Erzincan ve Erzurum gibi stratejik merkezleri ele geçirerek Doğu Anadolu'daki geçitleri kontrol altına almak ve olası Moğol saldırılarına karşı Anadolu'nun iç bölgelerini korumaktır. Erzincan'ın fethi bu stratejinin ilk adımı olarak başarıyla tamamlanmıştır. Erzincan, hem coğrafi konumu hem de doğudan batıya uzanan yollar üzerindeki hâkimiyeti nedeniyle Selçuklular için kritik bir üs işlevi görmüştür. Keykubad, Erzincan'dan sonra Erzurum üzerine yürümeyi planlamış, çünkü Erzurum, Anadolu'nun doğuya açılan en önemli kapılarından biriydi. Erzurum'un alınması, Selçuklulara yalnızca doğu sınırlarını güvenceye almakla kalmayacak, aynı zamanda Kafkasya ve Azerbaycan hattında etkinlik kurma imkânı da sağlayacaktı. Ancak tam bu sırada, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Sinop'a saldırdığına dair haber gelmiştir. Sinop, 1214'te I. İzzeddin Keykâvus tarafından fethedilmiş ve Selçukluların Karadeniz'e açılan en önemli limanı hâline gelmişti. Dolayısıyla buraya yönelik bir saldırı, Selçuklu deniz gücünü ve Karadeniz ticaretini doğrudan tehdit ediyordu. Bu nedenle Sultan Keykubad, Erzurum seferini ertelemek zorunda kalmış ve ordusunu Karadeniz kıyılarına yönlendirmiştir. Tarihî kaynaklarda bu gelişme, Selçuklu dış politikasının önceliklerinin nasıl değişebildiğini gösteren önemli bir örnek olarak kaydedilmiştir. Yani Moğol tehdidine karşı Doğu Anadolu'da güvenlik sağlama hedefi, Trabzon Rumları'nın ani saldırısı nedeniyle ikinci plana itilmiş, Selçuklu sultanı Karadeniz'deki çıkarlarını korumayı öncelikli görmüştür. Bu olay, Selçuklu Devleti'nin 13. yüzyılda aynı anda hem doğudan gelen Moğol tehlikesi hem de kuzeydeki Trabzon Rum İmparatorluğu baskısıyla karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Erzincan'ın fethiyle başlayan doğu seferi, Erzurum'a yönelmek üzereyken Sinop saldırısı nedeniyle yarıda kalmış, bu da Selçuklu siyasetinde Karadeniz limanlarının stratejik önceliğini açıkça ortaya koymuştur (İbnü'l-Esîr, 1987, s. 438; Bingöl & Çopur, 2025, s. 17-26; Cüveynî, 1999, s. 347-349; İbnü'l-Esîr, 1987, s. 381-382).

Trabzon Rum Hükümdarı I. Andronikos, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sinop yöneticisi Reis Hayton'un Trabzon'a ait hazine taşıyan bir gemiye el koymasının ardından, Suğdak'ın Selçuklular tarafından fethedilmesiyle birlikte Trabzon'un Kırım bölgesinde ticari ve siyasi üstünlük kurma çabalarının sona erdiğini ve Karadeniz ticaretinden elde edilecek kazancın ciddi biçimde kısıtlandığını fark ederek isyan başlatmıştı (İbnü'l-Esîr, 1987, s. 438; Sümer, 2022, s. 357-359). Türkiye Selçuklu Devleti'ne tâbi olma şartlarını reddeden Andronikos, ayrıca Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Doğu Anadolu'daki Yukarı Fırat bölgesine yönelik seferi sırasında Sinop'a bir filo göndermiş; Selçuklu hâkimiyetindeki Ünye ile Sinop arasındaki sahil bölgelerini yağmalattırıştır (Kaymaz, 2009, s. 17; Çopur, 2012, s. 178-188). Bu askerî harekâtın ardından Trabzon kuvvetleri,

Sinop ve Samsun limanlarında Selçuklu gemilerine saldırmış; mürettebatı esir alarak bölgedeki deniz ticaretini sekteye uğratmıştı (Sevim, 1990, s. 175; Çopur, 2012: 178-188). Erzincan'da bulunan Sultan I. Alâeddin Keykubad, bu gelişmeleri haber aldığı anda Erzurum seferini durdurarak Kayseri'ye yönelmiş; burada harp hazırlıklarını tamamladıktan sonra Selçuklu kuvvetlerini derhal Sinop'a sevk etmiştir. Bu askerî müdahale sonucunda Selçuklu ordusu, Ünye'den Sinop'a kadar olan sahil hattını Trabzon Rum İmparatorluğu'na bağlı kuvvetlerinden temizlemiştir. Nihai adım olarak, Selçuklu deniz ve kara birlikleri doğrudan Trabzon'a yönlendirilmiştir (Tellioğlu, 2009, s. 43; Çopur, 2012, s. 178-188).

6. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN TRABZON SEFERİ

Türkiye Selçuklu Devleti, Samsun, Sinop ve Ünye'ye kadar topraklarını genişleterek Karadeniz'deki mutlak gücünü pekiştirmişti (Efe, 2018, s. 188). Bu süreçte Trabzon Rum Hükümdarı I. Andronikos'un, Selçuklu hâkimiyetinden çıkarak askerî birliklerini Ünye-Sinop arasındaki Selçuklu hâkimiyetindeki sahil bölgelerine yönlendirmesi üzerine, Sultan I. Alâeddin Keykubad, Sinop'a sevk ettiği kuvvetlerle önce Ünye'ye kadar uzanan kıyı hattını Rum işgalinden temizlemiş; ardından hem Sinop üzerinden deniz yoluyla hem de Erzincan üzerinden kara yoluyla askerî birliklerini Komnenosların başkenti Trabzon'a yönlendirerek taarruza geçmişti (İbnü'l-Esîr, 1987, s. 438). Erzincan'da konuşlu Selçuklu kara birlikleri, Bayburt-Gümüşhane-Maçka güzergâhını takip ederek ilerlerken; Sinop yöneticisi Reis Hayton'un komutasındaki deniz kuvvetleri ise Karadeniz üzerinden Trabzon'a ulaşmıştı (Turan, 2010, s. 382; Uyumaz, 2003, s. 46; Çopur, 2012, s. 178-188). Selçuklu deniz ve kara kuvvetlerinin Trabzon'a yönelik sefer hazırlıklarının sürdüğü ve harekâtın yaklaşmakta olduğu bilgisi üzerine, I. Andronikos, Gürcistan sınırından Ünye'ye kadar olan kıyı halkını savunmaya çağırmış, bölgede bulunan tecrübeli askerlerle ordusunu takviye etmiştir (Miller, 2007, s. 15). Trabzon çevresindeki dar geçitler ve patikalarda savunma tedbirleri alarak şehri kuşatma sürecine hazırlamaya başlamıştı (Çopur, 2012, s. 178-188; Turan, 2010, s. 382). Ayrıca, Maçka güzergâhındaki sarp araziye kullanarak Selçuklu kara birliklerini zayıflatmayı amaçlayan Andronikos, bu geçitlerde bazı birliklerini pusuya yerleştirerek vur-kaç taktiği uygulamıştı (Uyumaz, 2003, s. 45). Ancak bu strateji, Selçuklu kuvvetlerine karşı uzun vadede etkili olamamış, Trabzon Rum ordusunun büyük kısmı geri çekilerek şehir surlarına sığınmak zorunda kalmıştı (Çopur, 2012, s. 178-188; Ayönü, 2008, s. 24).

Selçuklu kara birlikleri Trabzon surlarına ulaştıklarında, karşılarında oldukça sağlam ve dirençli bir kale yapısıyla karşılaşmışlardı (Kaymaz, 2009, s. 17). Bunun üzerine, Sinop yöneticisi Reis Hayton'un komutasındaki deniz kuvvetleri ile "Melik" unvanıyla anılan Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın oğlu Gıyâseddin Keyhusrev idaresindeki kara birlikleri eşgüdüm hâlinde Trabzon'u kuşatma altına almıştı (Tellioğlu, 2009, s. 43). Kuşatma makineleri kurularak hem kuzey hem de güney yönlerinden kaleye yönelik taarruz başlatılmıştı (Sevim, 1990, s. 175). Kuşatma sırasında, mancınık ve taş fırlatma makinelerinin çıkardığı gürültü ile kiliselere sığınan halkın duaları, Trabzon kentinde yoğun bir korku atmosferi yaratmıştır (Merçil, 2006, s. 144). Buna rağmen kale savunucuları, kararlılık ve direnç göstererek savunma hattını korumaya devam etmişlerdi (Cahen, 2002, s. 75; Çopur, 2012, s. 178-188). Selçuklu kuvvetleri, Trabzon kuşatmasını aşmak amacıyla çeşitli askerî taktikler uygulamaya başlamıştır. Kalenin kuzey surlarına yakın sahil hattında yeni bir kamp kurarak kara ve deniz birlikleri arasındaki koordinasyonu sağlamış; ardından kuzey yönünden yoğun bir saldırı gerçekleştirmişti (Miller, 2007, s. 16). Bu gelişme üzerine Trabzon Rum Hükümdarı I. Andronikos, Selçuklu birliklerinin kuzeybatı yönündeki ilerleyişini durdurmak amacıyla Aya Eugenia Manastırı civarında bir karşı saldırı başlatmıştır (Turan, 2010, s. 383; Çopur, 2012, s. 178-188). Her ne kadar bu hamle Selçuklu kuvvetlerinin kaleye girişini engelleyememiş olsa da, Rum birliklerinin savunma hattına düzenli biçimde çekilmesini engellemiş ve bu nedenle çatışmaların şiddetlenmesine yol açmıştı (Uyumaz, 2003, s. 46). Savaşın sonunda, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın oğlu olan Gıyâseddin Keyhusrev ve Sinop yöneticisi Reis Hayton yaralanmış, Trabzon Rum kuvvetleri ise ağır kayıplar vermişti (Ayönü, 2008, s. 25; Çopur, 2012, s. 178-188). Selçuklu Meliki Gıyâseddin Keyhusrev, Trabzon'u fethetme konusunda kararlılığını sürdürmüş; kuşatma stratejilerini yoğunlaştırarak şehir halkının yaşadığı yiyecek ve su sıkıntısını vurgulayan mesajlar göndererek

kalenin teslim alınacağını sinyallerini vermişti (Kaymaz, 2009, s. 18). Direnişin zayıflaması üzerine Selçuklu kuvvetleri, Trabzon surlarına yönelik nihai bir taarruz gerçekleştirmişti (Tellioğlu, 2009, s. 44). Ancak bu aşamada meydana gelen ani hava değişikliği, şiddetli fırtına, yoğun yağış ve sel baskınları Selçuklu birliklerinin dağılmasına ve askerî koordinasyonun bozulmasına yol açmıştı (Sevim, 1990, s. 175). Bu beklenmedik doğal afet, Selçuklu ordusunun geri çekilmesini zorunlu kılmıştı (Merçil, 2006, s. 144). Neticede, Trabzon surları kuşatma sürecine rağmen sağlamlığını korumuş, Selçuklu ordusu, uzun süren askerî baskıya ve direnişe rağmen şehri ele geçirememişti (Cahen, 2002, s. 75).

Dramatik ve zorlu geçen Trabzon kuşatması sırasında Selçuklu ordusu ciddi kayıplar vermiştir. Birçok asker sel sularına kapılarak boğulmuş, bazıları ise yakalanarak esir düşmüş ya da çatışmalarda hayatını kaybetmişti (Miller, 2007, s. 15-17). Esir düşenler arasında, Maçka ormanlarında yerel halk tarafından yakalanan ve Selçuklu Sultanı'nın oğlu Melik Gıyâseddin Keyhusrev de bulunmaktaydı (Çopur, 2012, s. 178-188; Turan, 2010, s. 382-384). Trabzon Rum Hükümdarı I. Andronikos, bu esire karşı alışılmışın dışında bir tutum sergilemiş, Melik'e saygı göstermiş ve kötü muamelede bulunmamıştı. Hatta fidye talep etmeksizin, onu bir askerî birlik eşliğinde Sinop'a gönderme kararı almıştı (1228) (Uyumaz, 2003, s. 45-47). Bu davranış, Andronikos'un diplomatik ve politik zekâsını yansıtan stratejik bir hamle olarak değerlendirilmiş, esir almanın ötesine geçen bu yaklaşım, Türkiye Selçuklu Devleti'ne karşı daha incelikli bir diplomatik tavır olarak tarihî kaynaklara yansımıştı (Ayönü, 2008, s. 24-27; Çopur, 2012, s. 178-188). Trabzon Rum İmparatorluğu, 1228 yılında elde ettiği askerî başarı sayesinde kısa süreliğine Türkiye Selçuklu Devleti'ne olan tâbiyetinden kurtulmuştu. Ancak bu bağımsızlık dönemi uzun sürmemiştir. 1229 yazında Celaleddin Harezmşah, İran'ın geniş coğrafyasını kapsayan topraklarda siyasi hâkimiyet kurarak Moğollara karşı önemli bir rakip olarak yükselmişti. Moğol tehdidini bertaraf etmek amacıyla İran'da kalmak yerine dikkatini Doğu Anadolu'ya yönelten Celaleddin, Sultan I. Alâeddin Keykubad ile doğrudan bir hâkimiyet mücadelesine girişmişti. Bu gelişmeler karşısında Trabzon Rum Hükümdarı I. Andronikos, iki güçlü devletin çatışmasında taraf olmanın siyasi risklerini fark ederek, Alâeddin Keykubad'a karşı sürdürdüğü direnişi sonlandırmış; daha önce tâbi olduğu Türkiye Selçuklu Devleti'nin yüksek hâkimiyetini yeniden kabul etmişti. Bu durum, Trabzon'un Türkiye Selçuklu Devleti'ne yeniden bağlılık göstermesi anlamına gelmiş; böylece Selçuklu-Trabzon ilişkilerinde yeni bir diplomatik evreye geçilmişti (Hahanov, 2004: 22; Çopur, 2012, s. 178-188).

Trabzon Rum Hükümdarı I. Andronikos'un, Anadolu'da bir süreliğine varlık gösteren Celaleddin Harezmşah'ın yüksek hâkimiyetini kabul etmesi, kısa vadede Selçuklu baskısını hafifletmeye yönelik bir hamle gibi görünse de, Moğollar açısından çok daha geniş bir anlam taşımaktaydı. Zira Celaleddin Harezmşah, 1220'lerden itibaren Moğol istilasına karşı direnişin sembolü hâline gelmiş, Azerbaycan ve Batı İran'da kurduğu hâkimiyetle Moğolların batıya doğru ilerleyişini yavaşlatan en önemli engellerden biri olmuştu. Trabzon Rum İmparatorluğu'nun bu dönemde Celaleddin'e tâbi olması, Moğolların gözünde yalnızca bölgesel bir gelişme değil, Batı'ya yönelirken karşılarına çıkabilecek yeni ittifak ihtimallerinin işaretiydi. Bu durum, Moğollar açısından iki açıdan önem arz ediyordu: Birincisi, Bizans geleneğinden gelen bir devletin Celaleddin'le işbirliği yapması, Moğolların Batı'ya ilerleyişinde karşılaşılabilecekleri direnişin daha örgütlü olabileceğini düşündürüyordu. İkincisi ise, Trabzon'un Karadeniz limanları ve dağlık coğrafyası, Moğolların Kafkasya üzerinden Anadolu'ya sarkma planlarını doğrudan ilgilendiriyordu; dolayısıyla Trabzon'un Celaleddin'in yanında yer alması, Moğol stratejileri açısından ciddi bir engel teşkil edebilirdi. Ayrıca bu bağlılık, Celaleddin'in yalnızca Müslüman dünyasında değil, Hristiyan bir devlet nezdinde de meşruiyet kazanması anlamına gelmiş, Moğol ilerleyişine karşı geniş tabanlı bir direniş ihtimalini gündeme getirmiştir. Her ne kadar bu bağlılık Celaleddin'in 1231'deki ölümüyle kısa sürede sona ermiş olsa da, Trabzon Rumlarının bu tercihi, Moğolların Batı'ya yönelirken bölgedeki güç dengelerini dikkatle takip etmelerine yol açmış ve onların gözünde Karadeniz'in güney kıyılarındaki siyasi gelişmelerin önemini artırmıştır. Ancak Türkiye Selçuklu Sultanı Sultan I. Alâeddin Keykubad, Celaleddin'in Doğu Anadolu'daki tehditkâr varlığını erken dönemde fark etmiş; 10 Ağustos 1230

tarihinde gerçekleşen Yassıçemen Savaşı'nda Harezmşah'ı kesin bir yenilgiye uğratarak bölgeden tamamen çıkarmayı başarmıştı. Bu zafer, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Doğu Anadolu'daki siyasi ve askerî hâkimiyetini pekiştirmişti. Yassıçemen Savaşı'ndaki mağlubiyetin ardından I. Andronikos, Celaleddin Harezmşah'ın vassalı konumundan çıkarak yeniden Sultan Alâeddin Keykubad'ın yüksek hâkimiyetini tanımak zorunda kalmıştı. Bu yeni bağıllık ilişkisi, daha önce I. Aleksios'un İzzeddin Keykâvus'a tâbi olduğu dönemdeki anlaşmadan daha ağır şartlar içermekteydi. Buna göre I. Andronikos, düzenli haraç ödemekle birlikte, ihtiyaç hâlinde Selçuklu ordusuna 1000 asker göndermekle yükümlü kılınmıştı. Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağıllığı, 1243 yılında gerçekleşen Köse Dağı Savaşı'na kadar devam etmiş; bu dönem, Trabzon'un Selçuklu hâkimiyetindeki son evresini teşkil etmişti (Özgüdenli, 2020, s. 225-229; Roux, 2020; Spuler, 2011; Kafalı, 1993, s. 367-369; Merçil, 2006, s. 144; Niğdeli Kadı Ahmed, 2015, s. 442; Miller, 2007, s. 17; Çopur, 2012, s. 178-188; Turan, 2010, s. 370; Kofoğlu, 2006, s. 38).

7. SONUÇ

Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon Rum İmparatorluğu arasındaki ilişkiler, 13. yüzyılda Karadeniz havzasının yalnızca bir ticaret güzergâhı değil, aynı zamanda siyasî meşruiyetin ve bölgesel hâkimiyetin sınıandığı bir alan olduğunu göstermektedir. Selçukluların Sinop'un fethiyle başlayan kuzey yönlü açılımı, devletin ekonomik çıkarlarını güvence altına almakla kalmamış, aynı zamanda Anadolu'daki siyasî üstünlüğünü Karadeniz'e taşıma iradesini de ortaya koymuştur. Trabzon Rum İmparatorluğu ise bu süreçte, Bizans mirasının temsilcisi olma iddiasını sürdürürken, Selçuklu baskısı karşısında kimi zaman tâbilik ilişkisini kabul etmiş, kimi zaman da Kırım ve Suğdak üzerinden alternatif ticaret yolları arayarak bağımsızlığını koruma stratejisi izlemiştir. Bu karşılıklı hamleler, iki devletin ilişkilerini basit bir hiyerarşik düzenin ötesine taşımış; ticaret, diplomasi ve askerî güç unsurlarının iç içe geçtiği çok boyutlu bir rekabet doğurmuştur. Özellikle Suğdak Seferi, Selçukluların Karadeniz'deki nüfuzunu pekiştirme çabasının somut bir göstergesi olurken, Trabzon'un kuzey ticaretine yönelmesi, bölgesel dengeleri daha da karmaşık hale getirmiştir. Sonuç olarak, Selçuklu-Trabzon ilişkileri, yalnızca askerî üstünlük ya da tâbilik çerçevesinde değil, Karadeniz ticaretinin güvenliği, ekonomik çıkarların paylaşımı ve siyasî meşruiyet arayışları üzerinden okunmalıdır. Bu dinamik etkileşim, Selçukluların bölgesel stratejilerini belirlediği gibi, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun de varlığını sürdürme biçimini tayin etmiştir. Dolayısıyla 13. yüzyılda Karadeniz, Anadolu ve çevresindeki siyasî aktörler için bir "ticaret havzası" olmanın ötesinde, iktidarın sınıandığı ve yeniden tanımlandığı bir rekabet alanı haline gelmiştir.

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ	
Makale Bilgileri:	
Değerlendirme:	İki Dış Hakem /Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan:	* Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur
Benzerlik Taraması:	Yapıldı /intihal.net vb.
Etik Bildirim:	sobed@mehmetakif.edu.tr
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yoktur.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yapay Zekâ Kullanımı:	Yazar, bu çalışmada dil kontrolünde yapay zekâ destekli uygulama kullandığını belirtmiştir.
Telif Hakları & Lisans:	Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Article Information:	
Peer-Review:	Double anonymized /Two External
Ethical Statement:	* It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks:	Yes / intihal.net etc.
Complaints:	sobed@mehmetakif.edu.tr
Ethics Committee Approval:	It is exempt from the Ethics Committee Approval
Informed Consent:	No participants.
Financial Support:	The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Use of Artificial Intelligence:	The author has stated that he used an AI-assisted application for language checking in this study.
Copyrights & Licence:	The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

KAYNAKÇA

- Abu'l-Farac. (1999). *Abu'l-Farac Tarihi II* (Ö. R. Doğrul, Çev.). Türk Tarih Kurumu.
- Ahmed Bin Mahmud. (2011). *Selçukname* (E. Merçil, Çev.). Bilge Kültür Sanat.
- Anna Komnene. (2009). *The Alexiad* (E. R. A. Sewter, Trans.; P. Frankopan, Ed.). Penguin Classics.
- Ayönü, Y. (2008). Türkiye Türkiye Türkiye Selçuklu Devleti İle Trabzon İmparatorluğu Arasında Karadeniz Bölgesindeki Hâkimiyet Mücadelesi (1204–1243). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 23(1), 15–36.
- Asoğık, S. (1999). *Universal History* (R. Bedrosian, Ed. & Trans.). New York.
- Attaleiates, M. (1853). *Historia* (I. Bekker, Ed.). Bonn.
- Baykara, T. (1997). *I. Gıyaseddin Keyhüsrev Gazi-Şehit (1164–1211)*. Türk Tarih Kurumu.
- Bryer, A., & Winfield, D. (1985). *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*. Dumbarton Oaks Research Library and Collection.
- Bingöl, G., & Çopur, H. (2025). Alâeddin Keykubad'ın Abbâsî halifeleri ile ilişkileri: Siyasi, askeri ve manevi bağlar. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 17-26. <https://doi.org/10.56252/turktarars.1625896>
- Bingöl, G. (2025). The Road To The Seljuk Throne Alâeddin Keykubad's Youth And Political Journey. *BENGİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 2025(2), 267-285. <https://doi.org/10.58646/bengi.1647808>
- Bryer, A. (1980). *The Empire of Trebizond and the Pontos*. Variorum Reprints.
- Brosset, M. F. (2003). *Gürcistan Tarihi (Eski çağlardan 1212 yılına kadar)* (H. D. Andreasyan, Çev.; E. Merçil, Haz.). Ankara.
- Cahen, C. (1968). *Pre-Ottoman Turkey: A General Survey Of The Material And Spiritual Culture And History C. 1071–1330*. Taplinger Publishing Company.
- Cahen, C. (1984). *The Formation of Turkey: The Seljukid Sultanate of Rum: Eleventh to Fourteenth Century* (P. M. Holt, Trans.). Longman.
- Cahen, C. (2002). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (E. Üyepazarcı, Çev.). İstanbul.
- Cüveynî, A. A. M. (1999). *Tarih-i Cihangüşa* (M. Öztürk, Çev.). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çopur, H. (2012). Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Komşu Devletlerle İlişkileri (Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Darkot, B. (1973). Samsun. *MEB İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 10, s. 1-3). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Darkot, B. (1979). Sinop. *MEB İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 10, s. 683-689). Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Demir, M. (2015). *Selçuklular Tarihi*. Değişim.
- Efe, A. (2018). *Malazgirt'ten Söğüt'e Anadolu Selçuklu Sultanları*. Nar Yayınları.
- Forsyth, J. H. (1977). *The Byzantine-Arab Chronicle (938–1034) Of Yahya B. Sa'îd Al-Antaki*. Michigan.
- Freely, J. (2012). *At üstünde Fırtına Anadolu Selçukluları* (N. Domaniç, Çev.; 1. bs). Doğan Kitap.
- Gordlevski, V. A. (2015). *Küçük Asya'da Selçuklular* (A. İnan, Çev.). Türk Tarih Kurumu.
- Güleç, F., & Bingöl, G. (2025). Birinci Haçlı Seferi'nin Anadolu'daki Siyasi ve Askeri Etkileri ve I. Kılıçarslan Devri Türk Direnişi. *Çekmece Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(26), 70-85.
- Greenwood, T. (2017). *The Universal History Of Step'Anos Tarōnec'i Introduction, Translation And Commentary* (Oxford Studies In Byzantium). Oxford University Press.
- Garsoian, N. G. (1997). The Byzantine Annexation of the Armenian Kingdoms in the Eleventh Century. R. G. Hovannisian (Ed.), *The Armenian People from Ancient to Modern Times Volume I The Dynastic Periods: From Antiquity to the Fourteenth Century*. St. Martin's Press.
- Hahanov, A. (2004). *Panaret'in Trabzon Tarihi* (E. Uzun, Çev.). Trabzon.
- Heyd, W. (2000). *Yakın Doğu Ticaret Tarihi* (E. Z. Karal, Çev.). Türk Tarih Kurumu.
- İbn Bibi. (1996). *El-Evâmirü'l-Alâiyye Fi'l-Umûri'l-Alaiyye (Selçukname)* (M. Öztürk, Çev.). T.C. Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser.
- İbn'ül Esîr. (2002). *El-Kâmil Fi't-Tarih* (A. Ağırakça & A. Özaydın, Çev.). İstanbul.
- Kafesoğlu, İ. (2014). *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*. Ötüken.

- Kafesoğlu, İ. (2019). *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*. Ötüken Neşriyat.
- Kafalı, M. (1993). Cengiz Han. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 7, ss. 367-369). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Kesik, M. (2004). Melikşah. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 29, ss. 58-59). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Kaymaz, N. (2009). *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*. Türk Tarih Kurumu.
- Keçiş, M., & Mıynat, A. (2020). Kırım'a Karşı Selçuklu Seferi ve Alaaddin Keykubad'ın Hâkimiyetinin İlk Yıllarındaki Genişleme Politikası. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 29(47), 70-92.
- Khoniates, N. (2004). *Niketas Khoniates'in Historia'sı 1195–1206* (İstanbul'un Haçlılar tarafından zaptı ve yağmalanması) (I. Demirkent, Çev.). İstanbul.
- Khoniates, N. (2006). *Historia (1180–1195)* (I. Demirkent, Haz.). Türk Tarih Kurumu.
- Koca, S. (1997). *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kofoğlu, S. (2006). *Hamidoğulları Beyliği*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Korobeinikov, D. (2014). *Byzantium and the Turks in the Thirteenth Century*. Oxford University Press.
- Köymen, M. A. (1986). *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Ekonomik Politikası*. Belleten, 50, 198.
- Köymen, M. A. (2020). *Büyük Alâeddin Keykubad ve Zamanı* (S. Koca & S. Tarıfçı, Ed.). Kronik.
- Köprülü, M. F. (2022). *Anadolu'da İslamiyet*. Alfa Yayınları.
- Kuşçu, A. D. (2016). Selçuklu Deniz Ticaretinin Anadolu Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonundaki Rolü. 7. *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı Bildirileri*, 330–335. <https://congress.avekon.org/papers/1533.pdf>
- Laiou, A., & Morrisson, C. (2023). *Bizans Dünyası Bizans İmparatorluğu ve Komşuları (1204-1453)* (A. Bilge, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Lowry, H. W., & Emecen, F. (2012). Trabzon. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 41, ss. 296-301). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Merçil, E. (2006). *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*. Türk Tarih Kurumu.
- Metin, T. (2014). Türkiye Selçuklu Devleti'nin Karadeniz'deki Siyasî ve Askerî Faaliyetleri. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3(2), 13-26.
- Miller, W. (2007). *Son Trabzon İmparatorluğu* (N. Süleymangil, Çev.). İstanbul.
- Müneccimbaşı. (2000–2001). *Câmiü'd-Düvel: Selçuklular Tarihi* (A. Öngül, Yay. & Çev.). İzmir.
- Nesevî, Ş. (1934). *Celâleddin Harezmsah* (N. Asım, Çev.). İstanbul Devlet Matbaası.
- Niğdeli Kadı Ahmed. (2015). *Niğdeli Kadı Ahmed'in El-Veledü's-Şefîk ve'l-Hâfidü'l-Halîk'ı (Anadolu Selçuklularına dair bir kaynak)* (A. Ertuğrul, Çev.). Türk Tarih Kurumu.
- Ortaylı, İ. (2022). *Türklerin Tarihi Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına*. Kronik.
- Ostrogorsky, G. (2006). *Bizans Devleti Tarihi* (F. Işıltan, Çev.). Türk Tarih Kurumu.
- Öztuna, Y. (1964). *Türkiye Tarihi Selçuklular ve Anadolu Beylikleri* (C. 2). Hayat Yayınları.
- Özgüdenli, O. G. (2020). Moğollar. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 30, ss. 225-229). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Peacock, A. C. S. (2006). The Saljûq Campaign Against The Crimea And The Expansionist Policy Of The Early Reign Of 'Alâ' Al-Dîn Kayqubâd. *Journal of the Royal Asiatic Society*, 16(2), 133-149.
- Rice, T. T. (2015). *Anadolu Selçuklu Tarihi* (T. K. Taştan, Çev.). Nobel.
- Runciman, S. (2019). *Haçlı Seferleri Tarihi Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığı'nın Kuruluşu* (F. Işıltan, Çev.; C. 1). Türk Tarih Kurumu.
- Roux, J. P. (2020). *Moğol İmparatorluğu Tarihi* (A. Kazancıgil, Çev.). Dergâh Yayınları.
- Sarıyıldız, B. (2022). XIII. ve XIV. yüzyıllarda Trabzon Rum devleti'nin batı sınırları. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 16(32), 459-474.
- Savvides, A. G. (1991). *Byzantium In The Near East: Its Relations With The Seljuk Sultanate Of Rum In Asia Minor, The Armenians Of Cilicia And The Mongols, A.D. c.1192–1237*. Kentron Byzantinon Ereunon.
- Sevim, A. (1990). *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*. Türk Tarih Kurumu.
- Shukurov, R. (2016). *The Byzantine Turks, 1204–1461*. Brill.

- Sümer, F. (2022b). Keykubad I. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 25, ss. 357-359). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Spuler, B. (2011). *İran Moğolları* (C. Köprülü, Çev.). Türk Tarih Kurumu.
- Şen, M. E., & Bingöl, G. (2022). Anadolu’da Moğol Tahakkümüne Karşı Aykırı Bir Ses: Beylerbeyi Hatiroğlu Şerafeddin. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 381-392. <https://doi.org/10.48120/oad.1171449>
- Şahin, M., & Tunç, Z. (2018). Türkiye Selçuklularının Sinop’un Fethinde Gâşiye’yi Hâkimiyet Âlameti Olarak Kullanmaları ve Fetih İçin Gönderilen Fütüvvetnâme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 701-710.
- Tellioğlu, İ. (2009). *Komnenosların Karadeniz Hâkimiyeti Trabzon Rum Devleti* (1204–1461). Serander.
- Turan, O. (1988). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*. Türk Tarih Kurumu.
- Turan, O. (2010). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul.
- Tunç, Z. (2020). Sinop’ta Selçuklu mirası. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 48, 285-312.
- Usta, A. (2019). *Selçuklu Sultanları*. Yeditepe Yayınevi.
- Uyumaz, E. (2003). *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220–1237)*. Türk Tarih Kurumu.
- Yahya El Antakî. (1924). *Chronicle* (I. Kratchkovsky, Ed.). Moscow.
- Yakubovski, A. (1954). İbn Bibî’nin, XIII. Asır Başında Anadolu Türklerinin Sudak, Polovets (Kıpçak) Ve Ruslara Karşı Yaptıkları Seferin Hikayesi (İ. Kaynak, Çev.). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 12(1–2).
- Yazıcı, N. (2008). *İlk Türk İslam Devletleri Tarihi* (7. bs). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yinanç, M. H. (2020). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri* (R. Yinanç, Ed.; 2. bs, C. 2). Türk Tarih Kurumu.
- Yücel, Y. (2018). *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I*. Türk Tarih Kurumu.
- Yücel, Y. (1980). *XIII–XV. Yüzyıllar Kuzey Batı Anadolu Tarihi: Çoban-oğulları Candaroğulları Beylikleri*. Türk Tarih Kurumu.